VredesMagazine

Jaargang 17 nummer 3 — 3e kwartaal 2024 — Prijs euro 3,00

Dossier: **NATUUR ONDER VUUR**

COMMENTAAR

Demonstratierecht

Is er in de laatste maanden een politicus geweest die zich deskundig heeft uitgelaten over het demonstratierecht? 'Puur tuig' noemde minister Yesilgöz de demonstranten op het terrein van de UvA. 'Demonstraties zijn toegestaan, maar buiten', stelde Frans Timmermans, naar aanleiding van een demonstratie in de lobby van de Tweede Kamer. In januari riep de BBB op om Extinction Rebellion te verbieden. De politiek gebruikt steeds hardere termen om zich over demonstranten uit te spreken, zeker als het gaat om demonstraties tegen de Nederlandse steun voor Israël.

Deze nonchalance jegens fundamentele rechten is schadelijk voor de democratie. Dat het demonstratierecht überhaupt is vastgelegd in internationale verdragen was een directe reactie op de Tweede Wereldoorlog en de regimes van Hitler, Mussolini en Stalin. De grondleggers van de internationale mensenrechtenverdragen realiseerden zich dat vrede en gerechtigheid alleen bestaan bij gratie van democratie, pluralisme en vrijheid. Zonder eerbiediging van de vrije meningsuiting, de vrije pers, academische vrijheid, demonstratievrijheid en andere internationaal beschermde rechten, kan de democratie zich niet beschermen tegen de krachten die haar kwaad kunnen doen.

Internationaal recht eist daarom dat bij inperkingen van het demonstratierecht de bevoegde autoriteit moet bewijzen 1. waarom een dergelijke inperking noodzakelijk is in een democratische samenleving; 2. waarom er geen minder ingrijpend middel openstaat; en 3. dat de inperking in verhouding staat tot het te beschermen doel. De gestelde lat is hoog. Zo bepaalde het hof in de *Kudrevicius*-uitspraak dat de inhoud van de meningsuiting alleen beperkt mag worden als deze expliciet gewelddadig of antidemocratisch is. In *Ezelin* bepaalde het hof dat demonstranten niet collectief verantwoordelijk kunnen worden gehouden voor geweld van een enkeling, en in de recente zaak *Laurijsen* bepaalde het hof ook dat demonstranten het recht hebben om hun privacy te beschermen met gezichtsbedekkende kleding.

Deze doorwrochte juridische afwegingen hebben plaatsgemaakt voor populistische hyperbolen van politici die met elkaar lijken te strijden om de meest hardvochtige positie in te nemen. Gevaarlijk, want het recht is slechts zo sterk als haar handhaving. De rechterlijke handhaving van grondrechten in Nederland is al tijden penibel; Amnesty stelde vorig jaar nog een zeer kritisch rapport samen, onder andere over het gebrek aan middelen waarmee demonstranten bij de rechter tegen gemeente en politie op kunnen komen.* Het demonstratierecht is dus evenzeer afhankelijk van maatschappelijk draagvlak als juridische verankering. We zien ook de eerste gevolgen in het zogeheten *chilling effect*. De onduidelijkheid en hardvochtigheid van de politiek is een signaal naar vreedzame demonstranten wat zij van de politie mogen verwachten, en dat beeld is niet positief. Demonstreren als activiteit verliest zo aan draagvlak. Het risico bestaat dat het demonstratierecht zoveel draagvlak verliest dat politici zich er niet meer gehinderd voelen om keihard op te treden tegen elke demonstratie die hun politiek niet zint. Niet per se vanuit een kwaadaardig, antidemocratisch plan, maar om op korte termijn populistische punten te scoren bij hun achterban. Een achterban die ze zelf hebben opgejut tegen demonstranten, en die een genadeloze, steeds hardere aanpak eist. Steeds vaker eist men dat 'de lange lat' wordt toegepast, zonder in te zien wat dat precies inhoudt.

Juist in die populistische spiraal zou de vrije meningsuiting en de demonstratie haar regulerende effect moeten hebben, maar juist tegen die verantwoording hebben politici zich nu bewapend. Het tegengif tegen deze ontwikkeling is een principiële strijd vóór fundamentele rechten. We kunnen niet meer vertrouwen dat politici het noodzakelijke doen om die rechten te beschermen. Maatschappelijke en activistische organisaties moeten zich niet beperken tot hun eigen eilandje, maar solidariteit tonen. Want als zij zich tegen elkaar uit laten spelen, door gemakshalve ervoor kiezen te zwijgen, dan moeten ze het één voor één afleggen.

Bo Salomons
Jurist en activist. Hen houdt zich bezig met huuractivisme, antifascisme en bescherming van fundamentele grondrechten.

* https://www.amnesty.nl/content/uploads/2022/11/AMN_22_33_demonstratierecht-onder-druk.pdf?x88970

COLOFON

VREDESMAGAZINE 23 mei 2024. Uitgave van de vereniging VredesMedia waarin samenwerken: Haags Vredesplatform (HVP), Humanistisch Vredesberaad (HVB), Vredesbeweging Pais, Samenwerkingsverband Stop de Wapenwedloop, Antimilitaristies Onderzoekskollektief VD AMOK, Women's International League for Peace and Freedom (WILPF) afdeling Nederland. **REDACTIE:** Jan Bervoets, Willem de Haan, Kees Kalkman, Anke Polak, Martijn de Rooi, Jan Schaake, Guido Schokker, Wim van de Vegte, Egbert Wever. **AAN DIT NUMMER WERKTEN NAAST DE AUTEURS MEE:** David Jan Donner, Wessel Visser. De auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van een geplaatst stuk. De tekst van artikelen mag worden overgenomen op voorwaarde van bronvermelding. Copyrights van foto's en tekeningen berusten bij de desbetreffende fotograaf/illustrator. **FOTOREDACTIE:** Anne Vaillant. **FOTOGRAFEN EN ILLUSTRATOREN:** Martin Broek, Tim Dennell, Doorbraak, Nick Harrison, Maarten Kal, Len Munnik, Gerard Stolk en Wessel Visser **VORMGEVING:** Jimmy Slothouwer. **DRUKKER:** Drukkerij Thielen, Boxtel. **ABONNEMENTEN:** Een jaarabonnement op VredesMagazine (4 nummers) kost 12 euro. U kunt een abonnement nemen via info@vredesmagazine.nl of 015 7850137. **GIFTEN**: Bedragen die abonnees meer overmaken worden beschouwd als gift voor het werk van de in VredesMagazine samenwerkende organisaties. **CONTACT VREDESMEDIA:** Ezelsveldlaan 212, 2611 DK Delft, 015 7850137, www.vredesmedia.nl. **REDACTIEADRES:** Lauwerecht 55, 3515 GN Utrecht, 06 14127779, artikelen naar info@vredesmagazine.nl. **KOPIJSLUITING VOLGEND NUMMER:** 7 augustus 2024. **VERSCHIJNINGSDATUM VOLGEND NUMMER:** 14 september 2024. **ISSN 1876-0724**

INHOUD

'DE A-12 CAMPAGNE GING VEEL TE SNEL' 4
Interview met twee strategen van XR-Nederland
Wessel Visser

WAPENINDUSTRIE, GELD EN LOBBY 7
Oorlogsretoriek leidt tot militarisering
Mark Akkerman

25 JAAR NA KOSOVO OORLOG 10
NAVO ingrijpen deed meer kwaad dan goed
Kees Kalkman

STEPHAN ZWEIG BLIJFT ACTUEEL 12
Hoe oorlog de menselijkheid ondermijnt
Willem de Haan

NOODKREET JOEGOSLAVISCHE FILMMAKER 15
Waar blijft de kritische journalistiek?
Lidija Zelovic

FOTOPAGINA: 16
Walkout Leiden

DOSSIER: 19
Natuur opnieuw ondr vuur?
Kees Kalkman, Wendela de Vries

INDIEVETERANEN: DADERS OFSLACHTOFFERS? 27
Soldaten werden verguisd en vergeten
Stan Meuwese

NIEUW VREDESPLATFORM 30
Vredesgroepen zoeken breed gedragen geluid
Wendela de Vries/Willem de Haan

VERDER:
SPRINGSTOF 6
COLUMN TER KUILE 9
COLUMN VAN DIJK 14
DIENSTWEIGERAAR 14
LEZERS 18
AANGESLOTEN ORGANISATIES 18
KORTE BERICHTEN 29
SIGNALERING 31
GEDICHT 32
Herdenking
Jacob Israël de Haan

VOORPAGINA: "Plant een olijfboom" zette 10.000 kinderschoenen als protest op de Dam in Amsterdam,13 januari.
Foto: Hanneke Vollbehr/ohwhatawonderfulworld.

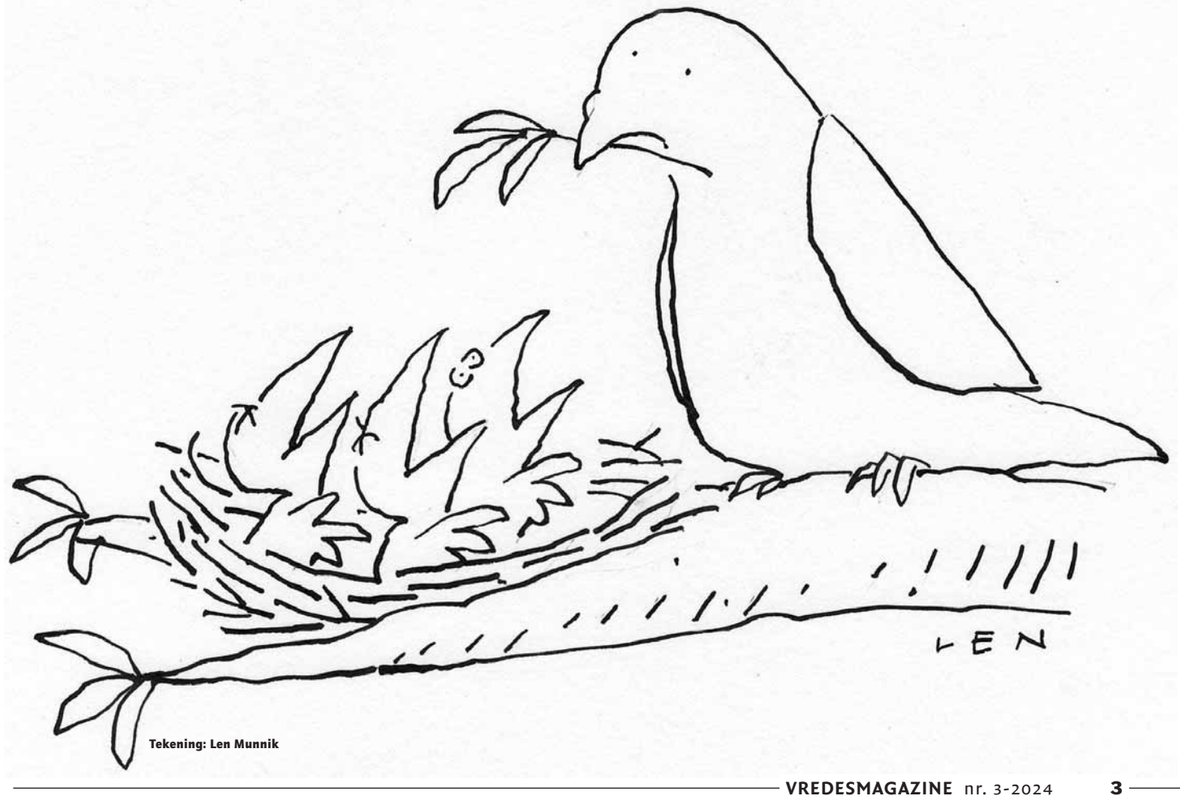

Tekening: Len Munnik

Strategen XR:

‘Onze akties zijn anders’

Extinction Rebellion speelt een hoofdrol in het maatschappelijk debat over klimaatverandering. De organisatie is erin geslaagd fossiele subsidies op de politieke agenda te zetten. Sterker, bijna driekwart van de bevolking is het met XR eens dat we fossiele subsidies snel moeten afschaffen. Tegelijkertijd is zo’n driekwart van de bevolking tegen de manier waarop XR actievoert. XR schuurt, irriteert en heeft succes. Kan de vredesbeweging wat leren van XR? Jelle de Graaf en Vivian Konijnenberg zijn strategen van XR Nederland. Zij zijn actief in de groep die zich bezighoudt met de strategie van XR NL. VredesMagazine vroeg hun de strategie van XR toe te lichten.

Wessel Visser

VIVIAN EN JESSE **Foto: Wessel Visser**

Een grote meerderheid van de bevolking keurt jullie burgerlijke ongehoorzaamheid af. Waarom kiezen jullie er toch voor?

Vivian: We kiezen voor burgerlijke ongehoorzaamheid want het werkt onvoldoende om alleen maar stukjes te schrijven of op een veldje te staan. Met burgerlijke ongehoorzaamheid willen we het klimaatdebat verschuiven. En daar zijn we in geslaagd. 66% van de bevolking steunt het afschaffen van fossiele subsidies, terwijl eerder bijna niemand ervan had gehoord.

Jelle: Onze burgerlijke ongehoorzaamheid is anders dan de acties van andere milieuorganisaties. Wij kiezen ervoor burgerlijke ongehoorzame actie te voeren in het centrum van het dagelijks leven. Voordat XR er was, voerden milieuorganisaties ook al burgerlijk ongehoorzame acties. Bijvoorbeeld blokkades bij fossiele bedrijven op industrieterreinen of op olieplatforms. Door onze acties te verschuiven van afgelegen industrieterreinen naar het centrum van het dagelijks leven, bijvoorbeeld de A12 in Den Haag, krijgen we meer aandacht. Meer aandacht voor de klimaatcrisis. Meer druk op de overheid om in actie te komen.

XR kiest voor geweldloze actie. Waarom?

Jelle: XR is niet principieel pacifistisch. We zijn strikt geweldloos, maar onze geweldloosheid is strategisch. We geloven dat geweldloze actie in de Nederlandse context de meest effectieve strategie is om maatschappelijke verandering voor elkaar te krijgen.

Wat willen jullie bereiken?

Jelle: We zitten in een klimaatcrisis en Extinction Rebellion is opgericht omdat de bestaande milieuorganisaties er niet in slaagden deze crisis te bestrijden. Ons eerste doel is dat er eerlijk wordt gecommuniceerd over de aard en de ernst van de crisis. Ons tweede doel is dat de overheid naar de ernst van de situatie handelt. En ons derde doel is dat burgers beslissen hoe de klimaattransitie eruit moet zien, dus niet top-down.

De website Waging Non-Violence was erg enthousiast over de dagelijkse blokkade van de A12 tegen fossiele subsidies. Hoe kijken jullie daarop terug?

Jelle: De A12-blokkades hebben de enorme mogelijkheden van geweldloze burgerlijke ongehoorzaamheid laten zien. We slaagden we erin fossiele subsidies te agenderen. Maar de campagne laat ook een beperking zien: Hoe zet je de stap van agendering naar besluitvorming? Er is nog niet één fossiele subsidie afgeschaft.

Vivian: De A12-campagne ging volgens mij te snel. We hadden meer planmatig, stapsgewijs, naar ons doel, afschaffing van de fossiele subsidies, kunnen werken.

Jelle: We hebben de A12-campagne uitgevoerd op basis van de inzichten van Gene Sharp. Wat ons in de kaart speelde was dat het Openbaar Ministerie besloot 7 mensen te arresteren voor opruiing. Dat was een overreactie van het Openbaar Ministerie die in hun gezicht ontplofte, want het maatschappelijk middenveld ging achter ons staan en onze aanhang werd daardoor veel groter.

Gene Sharp noemt dat politieke jiujitsu. Je kan gebruik maken van de kracht van je tegenstander om je tegenstander uit balans te brengen, door zijn eigen overreactie. Het gebruik van het waterkanon past ook in dat beeld.

Dit voorjaar heeft XR actiegevoerd op de A10 in Amsterdam bij het voormalige hoofdkantoor van ING. Waarom?

Jelle: We voeren actie tegen de financiering van de fossiele industrie door ING, maar het is vooral een public awareness-actie. Het hoofddoel van ING-acties op de A10 is het bereiken van maatschappelijke verandering. Dat geldt bijvoorbeeld ook voor de rechtszaak van Milieudefensie tegen ING. Die gaat in feite niet alleen over ING maar over alle banken en, breder, maatschappelijke verandering.

XR richt zich op de overheid en grote bedrijven. Richten jullie je ook op de vakbeweging?

Vivian: We zien de vakbeweging wel als een bondgenoot en werken af en toe samen met het Netwerk Klimaat binnen de FNV.

Jelle: Wij zijn er als sociale beweging sterk in om met burgerlijke ongehoorzaamheid de klimaatcrisis op de maatschappelijke agenda te zetten. En kunnen zo ook de vakbeweging aanmoedigen bij te dragen aan maatschappelijke verandering. Wij agenderen onderwerpen. Anderen maken de maatschappelijke verandering uiteindelijk af.

Vivian: Zo hebben Fossielvrij en Extinction Rebellion campagne gevoerd om te zorgen dat Pensioenfonds Zorg en Welzijn afscheid zou nemen van beleggingen in de fossiele industrie. De FNV heeft haar invloed vervolgens aangewend om het laatste zetje te geven.

XR zit veel op het asfalt. Loop je niet het risico dat dat actiemiddel bot wordt?

Vivian: Oh, maar dat is niet het enige wat we doen. We bezetten ook kantoren van grote bedrijven, pensioenfondsen, banken, aandeelhoudersvergaderingen, woningcorporaties. We zitten echt niet alleen maar op het asfalt. Aan de andere kant spreekt het wel aan om acties te voeren die makkelijk en toegankelijk zijn. Het is makkelijker voor mensen om het asfalt op te gaan als er al duizend mensen op het asfalt zitten. Ook hebben de blokkades ervoor gezorgd dat meer mensen bij ons zijn aangehaakt.

Jelle: We hebben de volledige breedte van het spectrum aan actiemiddelen nodig. Gene Sharp heeft 198 soorten geweldloze actie op een rij gezet, waarvan een aantal burgerlijk ongehoorzaam. XR heeft al die 198 soorten acties gebruikt. Zo kan je variëren in hoe disruptief acties zijn en hoe groot acties zijn.

Vivian: Het is niet nodig dat dat brede

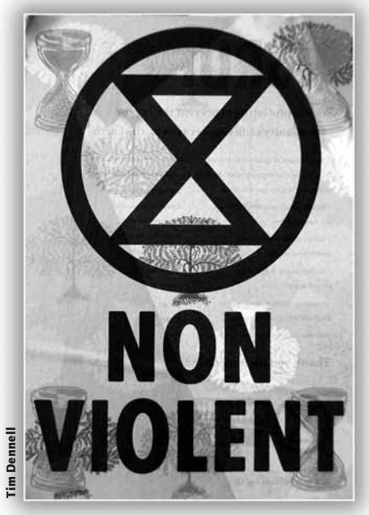

Tim Dennell

scala gebruikt wordt door dezelfde organisatie. Soms kan dat zelfs onhandig zijn. Het is daarom belangrijk dat de klimaatbeweging bestaat uit verschillende soorten organisaties met verschillende strategieën. Die elkaar aanvullen en versterken. Een belangrijke succesfactor van de A12-blokkades was ook dat we niet alleen maar mensen hadden die de snelweg opgingen. Maar dat we ook mensen hadden die naast de snelweg demonstreerden en de mensen op de snelweg ondersteunden.

Jelle: Ja, dat was inderdaad een succesfactor. Hiermee konden we mensen stap voor stap meenemen in onze nieuwe manier van actievoeren: burgerlijke ongehoorzaamheid in het centrum van het dagelijks leven. Deze combinatie van burgerlijke ongehoorzaamheid en demonstraties van supporters droeg bij aan het succes van de A12-blokkades.

XR is een klimaatbeweging. Toen kwam 7 oktober en projecteerde XR Rotterdam een Palestijnse vlag op de Euromast. Hoe kijken XR-strategen daarnaar?

Jelle: XR is een klimaatrechtvaardigheidsbeweging. We voerden daarvoor al actie met andere groepen over andere onderwerpen. Dus wat XR Rotterdam deed was niet nieuw. Dit gebeurde op een moment dat we sterk waren gegroeid. En veel nieuwe mensen waren hier verbaasd over. Daar is soms misschien met te weinig mededogen op gereageerd.

Vivian: XR is decentraal georganiseerd. Iedereen die onze doelen, principes en waarden onderschrijft, mag een actie verzinnen en uitvoeren onder de vlag van XR. We zijn een klimaatbeweging en ook een bredere rechtvaardigheidsbeweging. En lokale groepen zijn vrij om decentraal acties te organiseren.

Jelle: Het is onze uitdaging dat we binnen de beweging met meer begrip en mededogen met elkaar omgaan. En dat de verschillende groepen binnen de beweging elkaar respecteren.

Vivian: Klimaatverandering gebeurt niet in een vacuüm. De opwarming van de aarde wordt veroorzaakt door onze economische orde en diezelfde economische orde produceert verschillende soorten onrechtvaardigheid. We denken dat we die dingen niet los van elkaar kunnen zien. En daarom willen we ook bondgenootschappen aangaan met andere bewegingen, zoals vakbonden en antikoloniale en antiracistische organisaties.

Hoe ziet de toekomst van XR eruit denken jullie?

Jelle: Als we een extreemrechtse regering krijgen, kunnen dingen veranderen. In het Verenigd Koninkrijk heeft de regering-Sunak wetten ingevoerd die het heel moeilijk maken om te protesteren. Die wetten hebben ervoor gezorgd dat minder mensen mee durven doen. Dat kan in Nederland ook gebeuren.

Vivian: De democratische waarden, waaronder het recht op vreedzame demonstratie, staan onder druk. Het is heel belangrijk dat maatschappelijke organisaties schouder aan schouder blijven staan en op blijven komen voor de mogelijkheid van vreedzaam protest. ■

SPRINGSTOF

Samenstelling: Mark Akkerman, www.stopwapenhandel.org

Damen ontevreden met miljardenorders

De Nederlandse marine is, zoals zovele krijgsmachtonderdelen, bezig met een stevig aankoopprogramma. In de afgelopen maanden kon met name scheepsbouwer Damen hiervan de vruchten plukken. Het is de hoofdaannemer voor twee grote contracten: vier nieuwe luchtverdedigings- en commandofregatten (ongeveer 5 miljard euro) en zes amfibische transportschepen (1 tot 2,5 miljard euro).

Waarschijnlijk niet geheel toevallig werden deze contracten gepubliceerd kort voordat de regering bekend maakte welke bedrijf de meest begeerde order van de laatste jaren krijgt, nl. voor de bouw van vier nieuwe onderzeeërs. In een samenwerkingsverband met het Zweedse Saab aasde Damen nadrukkelijk op deze opdracht, maar moest het afleggen tegen de Franse Naval Group, dat samenwerkt met het Nederlandse IHC. Naast het feit dat het aanbod van Naval Group fors goedkoper was, was het feit dat in Nederland al een paar decennia geen onderzeeërs meer geproduceerd zijn, één van de doorslaggevende factoren.

Het besluit leidde desalniettemin tot grote woede bij Damen, dat beweerde dat het besluit "het fundament [heeft] weggeslagen onder onze complete en goed functionerende Nederlandse marinebouw". Al voordat het besluit bekend gemaakt werd, dwongen een aantal Kamerfracties een debat met de regering af. De SGP lanceerde zelfs een billboardcampagne langs snelwegen.

In zijn bijdragen deed Kamerlid Stoffer het voorkomen alsof het kabinet Damen in het faillissement stortte en Zeeland economisch ruïneerde.

Hoewel een behoorlijk aantal partijen zich bij de SGP aansloot, kregen de eisen om het besluit uit te stellen geen meerderheid.

De SP was de enige partij die in het debat naar voren bracht dat het eigenlijk helemaal geen nieuwe onderzeeërs wilde aanschaffen.

Nieuwe EU-steun voor wapenindustrie

De voortgaande militarisering van de EU werd dit voorjaar verder opgetuigd met de lancering van de European Defence Industrial Strategy, waaraan de Europese Commissie een voorstel voor een European Defence Industry Programme (EDIP) koppelde. De strategie richt zich op het verbeteren van Europese samenwerking en het verbeteren van de 'gereedheid' van de wapenindustrie, waardoor sneller aan de vraag voor wapens voldaan moet worden. EDIP stelt in dit kader 1,5 miljard euro beschikbaar voor de jaren 2025-27 om de competitiviteit van de Europese wapenindustrie te vergroten – en dus wapenexporten te stimuleren – en nieuwe wapens beter in de markt te zetten. Daarnaast wordt nauw samengewerkt met Oekraïne om daar wapenproductiecapaciteit op te bouwen.

Ook de Europese Investeringsbank (EIB) had 'goed' nieuws voor de wapenindustrie. Na een stevige lobby vanuit die industrie, de Europese Commissie en Raad en nationale regeringen besloot de EIB in april, gesteund door de verantwoordelijke EU Ministers van Financiën, de mogelijkheden om in militaire activiteiten te investeren fors uit te breiden. Voorheen was de bank meer terughoudend op dit vlak, nu verruimt het criteria. Bijvoorbeeld de eis vervalt dat dual-use-productie, zoals van drones, in de eerste plaats op civiele doeleinden gericht moet zijn om voor financiering in aanmerking te komen.

Een coalitie van Europese NGO's, waaronder Stop Wapenhandel en PAX, riep vergeefs op deze stap, "waardoor wapenuitgaven waarschijnlijk steeds dominanter zullen worden in de EIB-portefeuille", niet te zetten.

FONDS VREDESPROJECTEN HEEFT U NODIG!

Nog altijd voeren er mensen actie voor vrede. Zij kunnen uw steun goed gebruiken! Fonds Vredesprojecten steunt kleine radicale vredesacties aan de basis. Help mee.

IBAN NL91 ASNB 0855 9806 80
t.n.v. Fonds Vredesprojecten

Kamerdebat wapen-exportbeleid

Eind februari vond in de Tweede Kamer het jaarlijkse debat over het wapenexportbeleid plaats. Er werd hierin vanuit diverse partijen aandacht gevraagd voor wapenhandel met Israël, mede naar aanleiding van de uitspraak van het gerechtshof dat Nederland geen F35-onderdelen naar dat land mag exporteren vanwege de aanvallen op Gaza. Staatssecretaris van Leeuwen (Buitenlandse Handel) toonde zich namens het kabinet nog maar eens uitermate ontstemd over deze uitspraak, sprak de hoop uit dat deze in cassatie van tafel gaat en gaf aan dat de regering deze zeker niet zou interpreteren als een verbod op alle wapenexport naar Israël. Hij meldde dat sinds 7 oktober nog vergunningen afgegeven waren voor de uitvoer van onderdelen voor marineschepen en voor raketafweer.

Vanuit de SP en PvdA/GroenLinks werd verder de toetreding tot een verdrag tussen Duitsland, Frankrijk en Spanje aan de orde gesteld dat de eigen nationale controle op de uitvoer van wapenonderdelen naar deze landen feitelijk van tafel veegt en de wapenexportcontrole fors versoepelt. Moties om van deelname aan dit verdrag af te zien haalden bij lange na geen meerderheid, het overgrote deel van de fracties was het met de regering eens dat zulke exportcontrole de belangen van de Nederlandse wapenindustrie maar in de weg zit.

Militaire lobby legt Nederland zijn wil op

Je kunt geen krant openslaan of de paniekzaaierij over de Russische dreiging vliegt je om de oren als inbedding voor een eindeloze stroom oproepen voor meer militaire uitgaven, meer bewapening, herinvoering van de dienstplicht en het overschakelen op een 'oorlogseconomie', het buzzwoord dat militairen, politici en journalisten sinds vorig najaar in de mond bestorven ligt. Voorstellen voor grote stappen richting diepgaande maatschappelijke militarisering worden zonder enige terughoudendheid op tafel gegooid en dissonante geluiden – oproepen voor ontwapening en diplomatie – zijn niet welkom.

Mark Akkerman – Stop Wapenhandel

STEADFAST 2021 **Foto Nato**

Een oorlogseconomie behelst meer dan hogere wapenproductie op zich. Grote delen van de economie worden in dienst van oorlogsvoorbereiding en oorlogsvoering gesteld, en in het verlengde daarvan wordt ook de maatschappij die kant opgeduwd. Dit heeft verstrekkende gevolgen, ten koste van andere productie en uitgaven. Josep Borrell, de hoge vertegenwoordiger van de EU voor buitenlandse zaken en veiligheidsbeleid schreef begin april terecht: "De verschuiving naar een oorlogseconomie betekent noodzakelijkerwijs veel minder uitgaven voor onderwijs, gezondheidszorg, sociale zekerheid, wegen, civiele infrastructuur, energiesystemen…" Helaas ging het hier niet om een zeldzaam moment van zelfinzicht over de destructieve koers van Europese militarisering, maar om een bejubeling van de negatieve binnenlandse kosten in Rusland voor het continueren van de invasie in Oekraïne.

In de waaier van stemmen die zich roeren in de militaristische pleidooien spelen twee hoge Nederlandse militairen een voortrekkersrol: Generaal Onno Eichelsheim, Commandant der Strijdkrachten, en admiraal Rob Bauer, voorzitter van het Militair Comité van de NAVO.

Eichelsheim sprak bij de jaarlijkse wapenbeurs van de Nederlandse militaire industrie in november over de noodzaak van het opschalen van wapenproductie, "want als we dat niet doen, staat onze vijand niet alleen aan de poort te rammelen maar in onze voortuin". Hij plaatst dit nadrukkelijk in een proces waar de hele samenleving bij betrokken moet worden: "Wij hebben allemaal een rol, want iedereen wil zijn of haar vrijheid beschermen. Vrede is onze collectieve verantwoordelijkheid."

Deze thematiek blijkt terugkomen bij Eichelsheim. In een speech in februari hamerde hij erop dat de samenleving zich moet voorbereiden op oorlog en moet accepteren dat dit kosten met zich mee brengt: "Ik heb onze hele samenleving nodig om deze mentaliteit te bereiken: voor elkaar opkomen; werken aan een gemeenschappelijk doel. […] Dit is de mentaliteit waar we gebruik van moeten maken. Want in tijden van vrede ondersteunt de krijgsmacht de bevolking. In tijden van oorlog steunt de bevolking de strijdkrachten." In een blog van een maand eerder richt hij zich met dezelfde boodschap nadrukkelijk tot iedere burger: "De huidige situatie in de wereld vraagt wat van ons allemaal. Onze collectieve zelfredzaamheid moet omhoog en daar spelen we allemaal een rol in. Bedenk ook dat de overheid er niet alleen voor jou is, maar dat jij andersom ook iets kunt betekenen voor de overheid en onze samenleving. We moeten samen nadenken over het zorgen voor meer betrokkenheid bij onze veiligheid. Met meer reservisten, maar bijvoorbeeld ook met initiatieven als het dienjaar."

De lijn van Eichelsheim, die ook pleit voor de overgang naar een oorlogseconomie, is duidelijk: oorlog staat voor de deur en iedereen in Nederland heeft de verantwoordelijkheid de krijgsmacht te steunen en een bijdrage aan de oorlogsvoorbereiding te leveren.

'LUISTEREN NAAR MILITAIREN'

Rob Bauer doet er nog een schepje bovenop als het gaat om paniek zaaien. Op een persconferentie na een NAVO-bijeenkomst in januari raadde hij iedereen aan zich alvast op een komende oorlog voor te bereiden: "Je moet water in huis hebben, een radio op batterijen en een zaklantaarn die op batterijen werkt. Zodat je de eerste 36 uur kunt overleven." Net als Eichelsheim stelt hij dat de hele samenleving betrokken moet worden in

de transformatie naar een oorlogseconomie en dat er een algemene mentaliteitsverandering nodig is. NOS-correspondent Kysia Hekster duidde de uitspraken van Bauer als, door veel militairen gedeelde, kritiek op politici die zich hiervoor te weinig zouden inspannen en niet snel genoeg die omslag naar een oorlogseconomie zouden maken.

In een interview eind maart in het AD was Bauer opnieuw zeer uitgesproken. Hij stelde dat er eigenlijk gewoon naar militairen geluisterd moet worden: "In een tijd van oorlog wil je van een militair horen hoe het zit. Ik help politici om aan kiezers uit te leggen wat er moet gebeuren." En weer was de boodschap aan de samenleving: "Weerbaar zijn. Je verantwoordelijkheid nemen."

LUITENANT-ADMIRAAL ROB BAUER, VOORZITTER VAN DE NAVO COMMISSIE TIJDENS PERSCONFERENTIE, 16 MEI. **Foto: Nato**

AUTORITAIR BESTUUR

De spanningen tussen het Westen en Rusland en China worden vanuit 'onze' kant graag afgeschilderd als een confrontatie tussen moderne, liberale democratieën en autoritaire regimes. Ook in de uitingen van Eichelsheim en Bauer klinkt dat door: het gaat om het beschermen van democratie en vrijheid. De oorlog in Oekraïne "gaat over Rusland dat bang is voor iets dat veel krachtiger is dan welk fysiek wapen op aarde dan ook – democratie," aldus Bauer. Tegelijkertijd suggereren ze dat het voor die strijd wel nodig is om hier meer autoritair bestuur te accepteren. Beiden storen zich bijvoorbeeld aan bezwaren tegen de forse uitbreidingen van militaire oefenterreinen. "Veel mensen kunnen dingen tegenhouden. En maar heel weinig mensen kunnen dingen doordrukken. Daar mag wel iets aan gebeuren, vind ik," zegt Bauer.

De bijdrage aan militarisering moet desnoods worden afgedwongen. Bijvoorbeeld als het gaat om de toegang van de militaire industrie tot privaat geld. Wapenbedrijven klagen er al jaren over dat pensioenfondsen en banken te weinig in hen zouden willen investeren en hebben hier een speerpunt van hun lobbyactiviteiten van gemaakt. Dit is inmiddels grif overgenomen door beleidsmakers. Op Europees niveau leidde dit al tot oproepen van de Europese Commissie en de EU ministers van defensie aan vermogensbeheerders om beperkingen ten aanzien van de wapenindustrie te laten varen. In Nederland noemde minister Ollongren de pensioenfondsen 'onderdeel van het probleem', en liet zich al eens ontvallen dat het jammer zou zijn als de verplichting om in wapenbedrijven te gaan beleggen uiteindelijk zou moeten worden opgelegd. En CDA-Kamerlid Boswijk wil pensioenfondsen in de Kamer ontbieden om uit te uitleggen waarom ze niet in wapens investeren.

De nu veel bepleite overgang naar een oorlogseconomie maakt dwang mogelijk. Zo zouden bedrijven gedwongen kunnen worden over te schakelen op of prioriteit te geven aan militaire productie en kan toeleveranciers opgelegd worden om grondstoffen of onderdelen voor zulke productie te leveren. En uiteraard zou herinvoering van de dienstplicht de dwang ook naar een persoonlijk niveau brengen, waarbij jongeren zich voor moeten bereiden op het plegen en ondergaan van geweld.

Overigens hebben moderne, liberale democratieën natuurlijk helemaal geen principiële moeite met autoritaire regeringen. Als het gaat om 'onze' economische of militaire belangen, toegang tot fossiele brandstoffen of het tegenhouden van vluchtelingen, vliegen geld, wapens en goodwill probleemloos in grote getale naar onderdrukkende regimes. Hoe ver dat reikt, bleek in maart, toen de Verenigde Staten Oekraïne op de vingers tikte vanwege aanvallen op Russische olieraffinaderijen; op stijgende olieprijzen als gevolg daarvan zat de Amerikaanse regering niet te wachten.

Dat militairen denken in militaire termen en vermeende oplossingen en oproepen tot meer politieke en maatschappelijke steun voor de krijgsmacht en voor wapenproductie is op zich niet zo verwonderlijk. Dat ze zich in dit kader uitgesproken politiek, en op nogal dwingende wijze, uitlaten én dat ze zo'n centrale, leidende plaats gegeven wordt in het publieke debat is wel tekenend voor het huidige maatschappelijke en politieke momentum.

Ze staan daarin overigens niet alleen. Hordes 'deskundigen', politici en journalisten roepen in koor hetzelfde, aangevuld met een dosis oud-vredesactivisten die hun 'ontwaking' als nieuwe cheerleaders voor het militarisme graag van de daken schreeuwen. Ook de wapenindustrie krijgt alle ruimte om zijn wensen naar voren te schuiven. We bevinden ons in een massaal opgedrongen tunnelvisie van oorlogslogica en militarisering, die sinds het einde van de Koude Oorlog niet zo sterk is geweest. Een koers die escaleerde sinds de Russische invasie in Oekraïne, maar waar de fundamenten – stijgende militaire uitgaven, Europese militarisering, de 2%-norm van de NAVO – al eerder voor gelegd waren.

Sinds vorig najaar is een nieuw offensief op dit vlak te zien. Dit lijkt een reactie op twee ontwikkelingen. Het besef dat Oekraïne niet op weg is de oorlog van Rusland te winnen voedde twijfels over het doorgaan op de koers van volledige inzet op militaire steun en het afwijzen van diplomatie. Daarnaast zorgde de oorlog in Gaza voor een verschuiving van de aandacht en – althans in bepaalde kringen – een iets kritischer houding ten opzichte van het Westerse militair-industrieel complex. Als reactie heeft het aanjagen van angst over de directe dreiging die Rusland voor Europa als geheel zou vormen sindsdien een hoge vlucht genomen.

TEGENGELUID

Wie van de militaristische koers afwijkt krijgt niet alleen weinig ruimte, zo worden in kranten en andere media slechts sporadisch andere meningen belicht of in opinierubrieken toegelaten, maar kan ook op hoon en scheldpartijen rekenen. Wie niet meedoet is een 'Putin-versteher', landverrader of naïeveling. Oproepen voor vrede en ontwapening zijn niet gewenst. Feiten, over bijvoorbeeld de militaire verhoudingen tussen de EU en Rusland, de gevolgen van steun voor de wapenindustrie of hoe het afwijzen van onderhandelen in Oekraïne vooral heel veel doden met zich meebrengt, worden daarbij niet relevant geacht.

We moeten eerlijk zijn over het feit dat de Nederlandse vredesbeweging klein, verouderd en versnipperd is, en bijgevolg weinig slagkracht heeft. Deze omstandigheid draagt ook bij aan het ontbreken van een hoor- en zichtbaar tegengeluid. Goede tegenargumenten en oproepen voor een andere koers worden zo niet of alleen moeizaam en kleinschalig vertaald naar publieke actie, handen en voeten op straat en effectieve campagnes. Daardoor landen ze ook niet bij een breder publiek, waar nog wel iets te winnen is – het lijkt erop dat de maatschappelijke steun voor het oorlogsdenken weliswaar groot is maar toch iets minder massaal en eenduidig dan in de politiek en de media naar voren komt.

Eigenlijk is het nogal verbazingwekkend hoe dit militariseringsproces zich zo makkelijk kan voltrekken. Hoe de uitspraken van militairen als Eichelsheim en Bauer – met niet alleen hun paniekzaaierij en nadruk op militaire oplossingen, maar ook het hinten op dwang en maatschappelijke volgzaamheid en gehoorzaamheid – als normaal gezien worden. Hoe het geaccepteerd wordt dat miljarden weggesmeten worden naar nieuw wapentuig, ten koste van noodzakelijke uitgaven in andere sectoren (zorg, onderwijs, klimaat). Hoe de dienstplicht weer in beeld is. Het is de – hopelijk tijdelijke – overwinning van stoerdoenerij en machodenken, geloof in geweld, internationaal egoïsme en een vertekend zelfbeeld op alles waar we als vredesbeweging voor staan en waar we ons voor inzetten.. ■

2014, AMSTERDAM. VELE ACTIES WAREN NODIG VOORDAT HET PENSIOENFONDS ABP STOPTE MET INVESTERINGEN IN DE WAPENINDUSTRIE. **Foto: Martin Broek**

COLUMN FRITS TER KUILE

Knuppel versus kwetsbaarheid

Het idee om medemensen te blokkeren om aandacht voor iets te vragen, bijvoorbeeld het klimaat, maakt mij niet blij. Indirecte directe actie. Ik blokkeer liever een kolentrein of nucleaire basis. Directe directe actie. Maar het stukje A-12 tussen het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat en de Tweede Kamer is zo'n mooie symbolische plek om te pleiten voor het afschaffen van subsidies op fossiele brandstoffen, dat ik na enige aarzeling met vreugde een aantal keer heb mee geblokkeerd. De laatste keer liep mijn vinger langs een enorme kermis op het Malieveld naar de A-12 terwijl Blockbrass 'oh, when the saints go marching in' speelde.

Vanaf de hoek van de kermis tot het begin van de A-12 tunnel wachtte een cordon politie ons op. De marching saints kwamen tot stilstand. Mijn huisgenote kreeg een knuppel in haar ribben en een striem op haar arm toen ze te dichtbij kwam. Zwichten wij voor geweld?

Ik had een pietsie contact gemaakt met een nerveuze agent. Het idee rees om die agent vriendelijk te zeggen dat je naar de A-12 wil, dat je een burger met rechten bent en geen homp rechteloos vlees, en dat je rustig in zijn stok-comfort-zone stapt om naar de A-12 te gaan, en dat hij je dan mag doorlaten of aanhouden, meenemen en verbaliseren waarna de rechter mag oordelen, maar dat u mij NIET met geweld mag wegslaan. Brillen gingen in hun kokers, oorbellen gingen af, maar toen besloten we om nog even te wachten of de vinger coördinatoren een plan voor iedereen zouden delen en daarna vervlogen het moment en de moed en kwam het er niet meer van.

Hoe om te gaan met politiegeweld?

"Toen Catherine Morris gearresteerd werd op Vandenberg Air Force Base wegens huisvredebreuk, duwde ze haar kleine rode rollator naar de rij militaire politie met oproerhelmen, doorzichtige plastic schilden, metalen knuppels, scheenbeschermers en leren handschoenen, alles om de voorovergebogen 85-jarige vrouw te arresteren die met haar driewielertje naar hen toe liep".

Misschien dat we zò de politie op het rechte pad kunnen houden? Wat kan de politie anders doen dan aanhouden als wij één voor één rustig op hun linie toelopen?

Keihard slaan, wijst de zoutmars uit.

Spannende tijden.

Frits ter Kuile

www.noelhuis.nl

Escalatie en propaganda domineerden Kosovo-oorlog

UNIVERSITEIT SALFORD, MAART 2015. ALASTAIR CAMPBELL WORDT GEÏNTERVIEWD.

Foto: Nick Harrison / Salford University

Dit voorjaar is het 25 jaar geleden dat de NAVO gedurende 78 dagen Joegoslavië (destijds de huidige staten Servië, Montenegro en Kosovo omvattend) bombardeerde. De Kosovo-oorlog was niet gelegitimeerd door een resolutie van de de VN-Veiligheidsraad. Daarmee werd een cyclus begonnen van unilateraal verklaarde oorlogen waarvan we momenteel met de Oekraïne-oorlog een voorlopig dieptepunt bereikt hebben.

Kees Kalkman

De in Kosovo begonnen reeks preventieve oorlogen van het Westen (Irak 2003, Libië 2011) en Rusland (Oekraïne 2022) heeft het na de Tweede Wereldoorlog gevestigde internationale veiligheidssysteem grondig gedemonteerd. Bovendien heeft de afloop van de Kosovo-oorlog een precedent geschapen voor het eenzijdig veranderen van de Europese grenzen door de interventie van grote mogendheden. Daarvan heeft Rusland gretig gebruik gemaakt in de Krim (2014) en het oosten van Oekraïne (2022).

De aanloop tot de Kosovo-oorlog werd bepaald door een succesvolle propagandakampanje van de kant van de NAVO, die nog steeds het beeld blijft bepalen in onze media. De NAVO zou hebben ingegrepen om een einde te maken aan grootscheepse etnische zuiveringen tegen de Kosovaarse minderheid door het Joegoslavische leger. In feite was daar geen sprake van. De situatie was juist na de vorige herfst tot rust gekomen doordat het Joegoslavische leger zich had teruggetrokken uit de Kosovaarse dorpen onder toezicht van de OVSE-waarnemers. Wel had dit geleid tot een toename van de guerrilla-activiteiten van het Kosovaarse gewapende verzet (UCK), waarop de Joegoslavische autoriteiten dan weer reageerde met hardhandige terreurbestrijding. De bombardementen van de NAVO hadden weinig militair effect, maar leidden wel tot strafexpedities tegen de Kosovaren, waardoor massale vluchtelingenstromen op gang kwamen naar Albanië en Macedonië, die het beeld van etnische zuiveringen achteraf bevestigden.

Ter gelegenheid van het jubileum van deze oorlog zijn enkele artikelen verschenen die gebruik maken van nu vrijgekomen documenten. De documenten bieden inzicht in hoe tijdens een oorlog processen achter de schermen plaats vinden zonder dat het publiek daar weet van heeft, en in het belang van de informatieoorlog.

GRONDOORLOG

Een discussiestuk van 29 maart 1999 van de Kosovo Strategic Planning Group van het Britse ministerie van defensie (Secret UK Eyes Only) gaat over de mogelijkheid van een grondoorlog. De luchtoorlog was toen vastgelopen. Het document was bedoeld om het denken van de VS over de inzet van grondtroepen te beïnvloeden. De VS en de NAVO hadden een hoge mate van "weerstand en scepsis" tegen de grondoorlog verwacht. "Snelle overeenstemming over het principe van een grondoperatie was belangrijker dan de details van die kampanje."

Dit voorstel heeft het echter niet gehaald, de regering Clinton had geen enkel probleem met vernietigende strategische bombardementen, maar schrok terug voor het risico van gesneuvelde Amerikaanse militairen. Enkele dagen later constateerde een bozige premier Blair in een confidentiële 'note for the record' dat er geen enkele vooruitgang was geboekt. Hij vroeg aan zijn adviseurs of het mogelijk was om een 'coalition of the willing' te vormen die in plaats van de NAVO de leiding zou nemen "om er een eind aan te maken". De doelen voor de bombardementen moesten flink worden uitgebreid; "Media en communicatiemiddelen zijn bijzonder essentieel. Olie, infrastructuur, alles wat Milosevic van waarde vindt (…) is duidelijk legitiem. Waarom doen we dit nog niet?"

Het memo vervolgt: "Ik heb niet veel twijfel dat we op weg zijn naar een situatie waar onze doelstelling wordt om Milosevic te verwijderen. (…) Milosevic bedreigt duidelijk de stabiliteit van de regio zolang hij blijft zitten."

RISICO'S

We zien hier de escalatiedynamiek aan het werk om steeds brutere middelen in te zetten naarmate de aanvankelijke militaire strategie faalt. Ik denk dat rond de Oekraïne-oorlog momenteel iets vergelijkbaars aan de gang is.

De Britse defensiestaf (Secret UK Eyes) leverde boter bij de vis met een paper over doelbepaling. De cruciale passage staat onder het kopje: 'We moeten overwegen grotere risico's te nemen'. Dat hield in het accepteren van hoge collaterale en burgerslachtoffers als de militaire betekenis van het doel aanzienlijk was: "Het hotel Jugoslavia (waar volgens MI6 elementen van de luchtverdedigingsstaf aanwezig waren – KK) kan enige burgerslachtoffers impliceren maar het is de prijs waard." Het hotel werd op 7 en 8 mei gebombardeerd evenals al eerder het hoofdkwartier van het TV-net RTS. Bij die laatste aanval werden 16 journalisten gedood en 16 gewond. Het Internationaal Straftribunaal voor het Voormalige Joegoslavië oordeelde later dat het bombardement legitiem was, hoewel de zender geen militair doel was.

PROPAGANDASTRIJD

Nu zijn ook documenten vrijgegeven over de Britse propaganda-inspanningen tijdens de Kosovo-oorlog. Die waren er vooral op gericht het publiek ervan te overtuigen dat de bombardementskampanje (Operatie Allied Force) een rechtvaardige zaak diende en de NAVO-legers niet te verslaan waren. Daartoe werd psychologische oorlogsvoering toegepast onder meer door de onjuiste argumentatie dat 100.000 Albanese Kosovaren gedood waren, zodat de NAVO wel moest ingrijpen. De site DeclassifiedUK stelt dat in de dossiers zeker oorlogsmisdaden van het Joegoslavische leger en hun tegenpool het Kosovo Liberation Army (KLA) worden gedocumenteerd, maar totaal niet op de schaal zoals door de Westerse propaganda gesuggereerd. Zij noemen de Britse en NAVO-propaganda "pogingen om militair avonturisme te legitimeren onder het voorwendsel van humanitaire interventie."

Een brief van perschef Alastair Campbell laat goed zien hoe de regering "controle en coördinatie" van de propaganda van vitaal belang achtte "omdat de propagandastrijd niet alleen maar gewonnen wordt met feiten, maar met de boodschap en de middelen waarmee de boodschap wordt verspreid." "Iedere grote kampanje vereist een persfabriek," aldus Campbell. "De sleutel om de boodschap over te brengen is het creëren van die gebeurtenissen en verhalen." "Geen dag mag voorbijgaan zonder dat we commentaren of hoofdartikelen hebben geschreven of sterk beïnvloed in alle belangrijke landen." Een strategie voor de regionale media, uitgevoerd door een Strategic Communication Unit moest "cruciale regionale redacteuren bestoken" met briefings, 'feeder services' (panklare artikelen) leveren voor plaatselijke radiostations en geloofwaardige 'talking heads' voor de TV.

Vooral voor buitenlands publiek bestemd (Servië en Montenegro) was het kanaal British Satellite News van de Britse regering. Deze nieuwsdienst werd in The Guardian in 2006 bestempeld als producent van 'fake nieuws'.

Een speciale Coordination Group van het Cabinet Office (vergelijkbaar met delen van het ministerie van Algemene Zaken bij ons) was belast met het organiseren van de informatievoorziening. Daartoe werd onder meer een lange lijst van Servische internetgebruikers aangelegd. "Sommige diensten ontwikkelen manieren om die effectief te exploiteren zonder dat een Britse hand zichtbaar wordt."

Een legeronderdeel voor psychologische oorlogsvoering, 15 Information Support Group (15 ISG) werd naar Macedonië gestuurd en geïntegreerd in de door de VS geleide Combined Joint Psy Ops Task Force. Macedonië was tijdens de Kosovo-oorlog tegelijkertijd potentieel opmarsgebied voor de NAVO en plaats waar Kosovaarse oorlogsvluchtelingen aankwamen. De groep hield zich onder meer bezig met het produceren van pamfletten die boven Servië werden afgeworpen en het "genereren van geschikte Psy Ops thema's en berichten om op te nemen in andere uitzendingen."

PROPAGANDA-ASPECT

De nu vrijgegeven documenten veranderen niet zoveel aan de grote lijn van het verloop van deze oorlog. Maar wel wordt duidelijk in welke mate het aandringen op escalatie en het propaganda-aspect van de strijd zich destijds aan de waarneming van het publiek onttrokken.

Hier zijn lessen uit te trekken voor onze kijk op de huidige oorlogen. Bedenk dat er zich op de achtergrond strategische debatten over de koers van de oorlog kunnen afspelen zonder dat daarover in de publiciteit veel wordt gemeld. Dat er stemmen waren, die toentertijd aandrongen op een grondoorlog was wel bekend. Hier te lande nam Miënt-Jan Faber van het IKV bijvoorbeeld een dergelijke positie in, vanuit het concept van de humanitaire oorlogsvoering. Maar dat de Britse regering, één van de belangrijkste oorlogspartijen, er achter de schermen alles aan deed om dit idee door te drijven ontging ons verregaand. Zo was ook het aspect van de informatie-oorlog tussen Servië en de NAVO wel bekend, maar de orkestratie ervan – ook van westerse kant – wordt nu pas duidelijk. ■

BRONNEN:

Kit Klarenberg, *Kosovo War at 25, Blair's secret invasion plot to 'topple Milosevic' revealed*, The Grayzone 24 maart 2024

David Miller, *The propaganda we pass off as news around the world*. The Guardian 15 februari 2006

Patrick O'Reilly, *Britains covert propaganda campaign over Kosovo*, DeclassifiedUK 22 april 2024

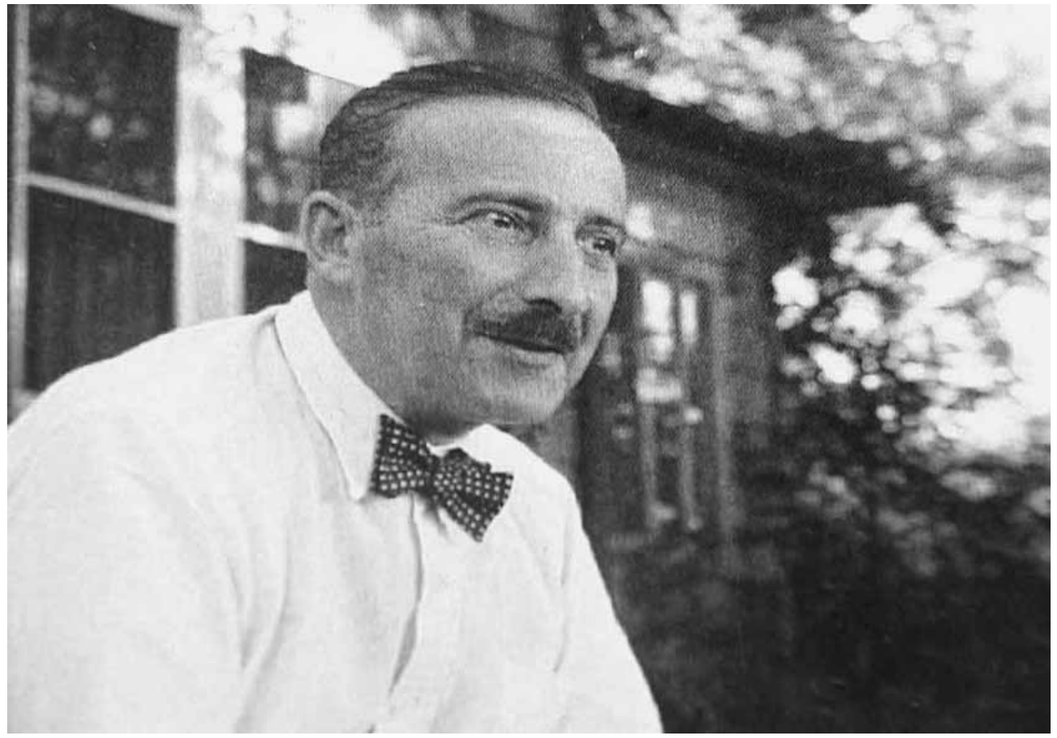

STEFAN ZWEIG

Lessen van Stefan Zweig

Twee jaar na zijn dood in 1942 verscheen de autobiografie "de Wereld van gisteren" van de Oostenrijkse auteur Stefan Zweig. Daarin beschrijft hij pijnlijk precies hoe oorlog de menselijke geest ondermijnt. Willem de Haan, redacteur van het Vredesmagazine, herlas zijn boek. De overeenkomst met onze tijd is pijnlijk frappant.

Willem de Haan

"*Onder mijn vrienden bleef ik steeds alleen. Hun geloof in de oorlog bracht mij vaak aan het twijfelen of ikzelf krankzinnig was te midden van al deze verstandige mensen, of juist als enige verschrikkelijk wakker te midden van hun dronken gebral. Te midden van hen die riepen: overwinning of ondergang…*"

Stefan Zweig (1881-1942) schreef deze herinnering aan de sfeer in Wenen in de aanloop naar de Eerste Wereldoorlog. Zweig was een geassimileerde joods/humanistische auteur en pacifist. Hij maakte in 1942 samen met zijn tweede vrouw een einde aan zijn leven in Latijns-Amerika waarheen hij geëmigreerd was. Hij deed dat "*aus freiem Willen und mit klaren Sinnen*" vanwege zijn treurnis over de vernietiging van zijn geliefde Europa.

ISOLEMENT

Zoals velen herlas ik onlangs zijn boek en dat bood een zekere troost, die prettig aanvoelde als de tekenen niet zo duister en verontrustend waren. Opnieuw leven we in een turbulente tijd met een toenemende levensgevaarlijke escalatie die heel Europa in het ongeluk kan storten. Misschien begint oorlog wel in de hoofden van mensen voordat hij op het slagveld zijn verwoestende werk doet. Zweig beschrijft het zo:

"*Mijn Duitse collega-schrijvers vuurden de oprukkende strijders aan met liederen, en gedichten waarin glorie rijmde op victorie en nood op dood. Men beloofde plechtig nooit meer contact te hebben met een Franse of Engelse collega. Shakespeare werd uit de Duitse theaters verbannen, Mozart en Wagner uit de Franse en Engelse concertzalen. Filosofen riepen dat oorlog een gunstige werking had tegen het verslappen van de volkeren… ook priesters verhieven hun stem in het koor: allemaal mensen wier intelligentie, vormende kracht en menselijke houding we kort daarvoor nog hadden bewonderd.*"

Zoals Zweig beschrijft hoe hij zich alleen voelde tussen zijn vrienden, zo ervaarde en ervaar ik dat ook letterlijk. Direct na de Russische inval was er een oud-collega-dienstweigeraar die verbijsterd naar het gebroken geweertje op mijn jas staarde. Ik belde met oud PSP-Kamerleden en hoorde dat ik naïef was. Publicist Hubert Smeets, zeer actief in het bestrijden van elk genuanceerd geluid noemde mij een quasi-pacifist. Een luisteraar die mij op de radio hoorde noemde mij "een niet ongevaarlijk warhoofd." Immers "waar het pacifisme in de Tweede Wereldoorlog toe had geleid was bekend: de moord op 6 miljoen joden." Hij schreef het letterlijk.De meest vriendelijke variant was deze reactie: "Dapper dat je blijft geloven in je idealen, maar ik ben inmiddels ook overgegaan naar de andere kant."

Daar sta ik dan: krankzinnig of verschrikkelijk wakker?

De woorden van Zweig zijn treffend: "*Het was in de eerste oorlogsweken van 1914 onmogelijk om nog met iemand een zinnig gesprek te voeren. Zelfs de vreedzaamste en goedmoedigste mensen waren dronken van bloeddorstigheid. Vrienden die ik altijd als uitgesproken individualisten had gekend waren van de ene dag op de andere fanatieke patriotten. Er bleef maar één ding over: je in jezelf terugtrekken en zwijgen zolang de anderen ijlden en raasden.*"

Natuurlijk, de mensen die ik sprak en spreek zijn niet "dronken van bloeddorstigheid." Maar het denken lijkt gestopt bij de redenering: 'als je aangevallen wordt heb je het recht je te verdedigen.' En vraag je dan naar de prijs die je daarvoor betaalt en of er alternatieven zijn, dan is de volgende frase: 'Dat is niet aan ons, maar aan Oekraïne.' Einde gesprek. Oorlog is in onze tijd geen schande meer, je mag, nee, je moet trots zijn als je je land verdedigt. Ik dacht terug aan een ander boek dat ik onlangs herlas. Geschreven door de gewezen legeraalmoezenier Hendrik Jan Diekerhof die in 1966 in zijn boek "Een vuile verrader" de mooie zinnen schreef: "Als er dan tot schande van mij en mijn buurman een krijgsmacht moet zijn omdat we het niet opbrengen met anderen in deze wereld samen te leven zonder te doden en te verminken, laten we dan niet met deze schande te koop lopen, laten we dan niet schitteren en schetteren. Laat de soldaten in hun grauwe pakken een stille omgang maken in plaats van fier en krijgshaftig te marcheren."

KEER HET TIJ

"We leven niet meer in een naoorlogse periode maar in een vooroorlogse tijd," zei de Britse minister van defensie Grant Shapps onlangs. Het is bepaald griezelig die woorden tot je door te laten dringen. Kan de geest nog terug in de fles?

"*Langzaam, veel te langzaam en veel te behoedzaam begonnen er tegenkrachten op gang te komen (…) De meeste intellectuelen vertoonden helaas een onverschillige, passieve houding. Zij hadden de tekenen aan de wand niet met genoeg wantrouwen bekeken. De krachten die de haat stimuleren waren nu eenmaal door hun lage karakter fanatieker en agressiever dan de krachten die verzoening nastreefden.*"

Zweig houdt ons een spiegel voor als hij noteert: "*Ik had mijzelf gezworen – een eed die ik ook in 1940 nog gestand heb gedaan – nooit een woord te schrijven dat positief was over de oorlog, of denigrerend over een ander land. Ik probeerde een Weense krant te lezen en mijn afkeer overviel me in de vorm van echte woede. Daar stonden alle frasen over de onbuigzame wil om te overwinnen, over de geringe verliezen van onze troepen en de enorme verliezen van die van de tegenstanders, daar stond hij naakt en reuzengroot voor me: de leugen van de oorlog! (…) Berta van Suttner auteur van Die Waffen nieder schreeuwde me toe: 'Waarom doen jullie jonge mensen niets? Verzet je toch, sluit te aaneen! Laat toch niet altijd alles door een paar een paar oude vrouwen doen naar wie niemand luistert!'*"

De afloop van de Eerste Wereldoorlog was bekend: "*Na twee en een half jaar had de tijd zijn werk van wrede ontnuchtering gedaan. Na de vreselijke aderlating op de slagvelden begon de koorts af te nemen (…) Voor zover de wereld zijn ogen open had zag hij dat hij bedrogen was. Bedrogen waren de moeders die hun kinderen hadden geofferd, bedrogen de soldaten die als bedelaars terugkwamen, (…) bedrogen was iedereen die een belofte van de staat had geloofd, bedrogen waren wij allemaal die gedroomd hadden van een nieuwe wereld.*"

AANKLACHT

"De wereld van gisteren" leest als een aanklacht, nee is een aanklacht tegen de oorlog. Maar het is ook een aanklacht tegen de zwakheid van de menselijke geest. Als Engeland eind 1937 met Hitler onderhandelt over de toekomst van Oostenrijk schrijft Zweig:

"*Ik had teveel geschiedenis geleerd om niet te weten dat de grote massa altijd naar de kant rolt waar het zwaartepunt van de heersende macht zich bevindt. Ik wist dat dezelfde stemmen die vandaag 'Heil Schuschnigg' riepen (de Bondskanselier van Oostenrijk), morgen 'Heil Hitler' zouden brullen.*"

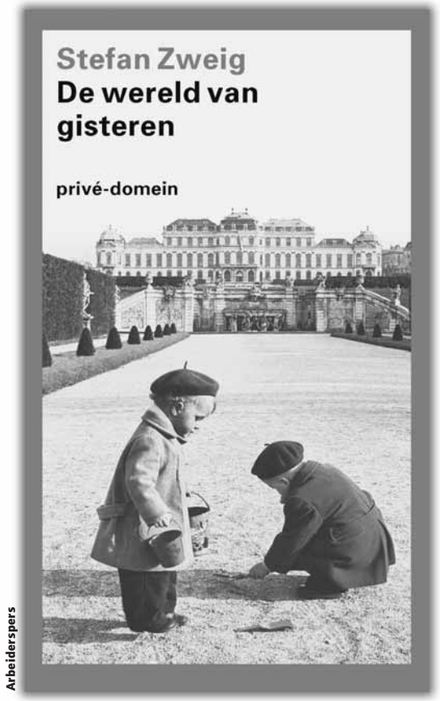

Als er één les te trekken is uit Zweigs fenomenale boek dan is dat voor mij dat escalatie in het denken misschien nog wel gevaarlijker is dan escalatie aan het front.

Voor Zweig was een verenigd Europa de enige weg om oorlog en nationalisme te overwinnen. Een ander Europa dan wat we nu zien helaas. ■

Willem de Haan (1957) is oud-totaal-dienstweigeraar en publicist. Hij werkt aan een boek over radicale dienstweigering in de 20e eeuw. Een bewerking van dit artikel verscheen ook in het zomernummer van Loving Geo Politics.

Ook na de Duitse bezetting van Oostenrijk en het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog hield Zweig vast aan zijn pacifisme. Zijn afkeer van oorlog was voor hem absoluut. Tijdens de behandeling van de defensiebegroting op 6 en 7 februari jl. misbruikte Derk Boswijk (CDA) opmerkelijk genoeg het gedachtengoed van Zweig door te pleiten voor een verhoging van de defensiebudgetten. Ook defensieminister Ollongren (D66) sloeg de plank volledig mis in haar betoog: "Gezegend is het land waarin Stefan Zweig wordt geciteerd bij de behandeling van de defensiebegroting (...) Onze keuzes doen ertoe. Het is nu of nooit, inderdaad. Nunc aut nunquam. We zijn niet oorlogsmoe. We gaan door."

Het is wel zeker dat Zweig zich in zijn graf had omgedraaid bij deze woorden.

COLUMN VAN DIJK

Misbruik van vertrouwen

Het Parool heeft de afgelopen maanden een aantal onthullende artikelen gepubliceerd op basis van onderzoek in de persoonsdossiers die de BVD heeft overgedragen aan het Nationaal Archief. De meest schokkende ontdekking die de krant deed, is dat de Stichting 40-45, die financiële steun biedt aan oud-verzetsmensen en hun nabestaanden, “structureel en tot minstens in de jaren tachtig vertrouwelijke dossiers van verzetsmensen en kampoverlevenden die een aanvraag hadden ingediend heeft doorgegeven aan de Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD)”. De dossiers bevatten onder meer strikt persoonlijke medische en financiële gegevens. Ze zijn geheel of gedeeltelijk opgenomen in de BVD-dossiers die nu bij het Nationaal Archief liggen. De dienst gebruikte de gegevens vooral om netwerken van linkse mensen in kaart te brengen. Om in aanmerking te komen voor een verzetspensioen vroeg de Stichting mensen het hemd van het lijf over hun activiteiten en hun contacten tijdens de oorlog.

Het pijnlijke van deze geschiedenis is dat mensen de Stichting volledig vertrouwden. Ze verstrekten de medewerkers informatie toe die tot dan toe met niemand was gedeeld. De Stichting 40-45 is voortgekomen uit het verzet en was onafhankelijk. Het idee was verzetsmensen en hun familie met financiële problemen – een in die tijd als vernederend ervaren – gang naar de loketten van overheid en charitas te besparen door een in eigen kring te beheren fonds. Aanvankelijk was dat gevuld met donaties, later werd het overgenomen door de overheid. De onderlinge solidariteit waarop deze steun oorspronkelijk was gebaseerd heeft overigens niet kunnen verhinderen dat communisten tijdens de Koude Oorlog ook door de Stichting bij hun aanvragen nogal eens werden gediscrimineerd. Nu blijkt eens te meer hoezeer het anticommunisme na de oorlog ook deze Stichting in zijn greep had.

De onthullingen in Het Parool zijn door de Stichting 40-45 met ongeloof ontvangen. Het bestuur ontkent dat er informatie over verzetsgepensioneerden is doorgespeeld naar de BVD. Geconfronteerd met de bewijzen van de krant heeft het bestuur wel een nader onderzoek aangekondigd. Een goed initiatief. Het zou gevolgd moeten worden door een onderzoek naar het beleid van de BVD terzake. Maar daarvoor zal de AIVD na de overdracht van de persoonsdossiers nu eindelijk ook eens werk moeten maken van de toegang tot archiefstukken die ons meer kunnen vertellen over het beleid van de geheime dienst ten tijde van de Koude Oorlog. Zodat niet alleen de Stichting 40-45 maar ook de BVD verantwoording kan afleggen over wat Nederlandse communisten is aangedaan.

Jos van Dijk

BEKENDE DIENSTWEIGERAARS

Opstandige Fries wil niet naar Indië

Geert van Vondel werd op 12 juli 1926 geboren in het Friese Ravenswoud als zoon van Joost van Vondel en Joukje Steg uit Appelscha. Ze hadden het bepaald niet breed: vader werkte als arbeider in het veen en pakte daarnaast alles aan: timmeren, metselen, stenen bikken en wat handel in kippen. In de allerslechtste tijden nam hij deel aan de werkverschaffing wat net genoeg geld opbracht om niet van honger om te komen. Pa van Vondel was niet op z’n mondje gevallen: op bijeenkomsten in het dorp kon hij vurige pleidooien houden tegen de gevestigde orde en kwam hij op voor betere omstandigheden voor de arbeiders. Het zal in de genen hebben gezeten: zijn oma was Janke van Vondel-Binnema, leidster van de vrouwenstaking in de venen rondom Appelscha.

Toen Geert in 1947 hoorde dat zijn lichting naar Indië zou worden gezonden, keerde hij niet terug van verlof en dook onder bij een oom. Geert wilde pertinent niet naar Indië: Nederland was net van de Duitsers bevrijd en hij wenste een ander volk niet een bezetting aan te doen. Van Vondel weigerde ‘op eigen houtje’, hij was geen lid van de CPN of een andere organisatie. Hij wist wat hem als deserteur te wachten zou staan, de kranten berichtten erover. Na verloop van tijd was Geert het onderduiken zat en besloot zich begin 1948 te melden. Hij wordt opgesloten in het Depot Nazending in Schoonhoven en op 25 maart 1948 veroordeeld tot vier jaar gevangenisstraf. De rechter houdt hem nog de keuze voor: alsnog naar Indië of de bak in. Hij stuurt een telegram aan zijn vriendin. De tekst is kort en bondig: ‘Vier Jaar, Geert’.

Na detentie in Schoonhoven en Fort Spijkerboor – koud, stalen bedden, weinig eten – belandde hij in de gevangenis Bankenbosch in Veenhuizen, hemelsbreed ruim 10 kilometer van zijn geboorteplaats. Daar werd hij tewerkgesteld bij een boer. Eind 1950 werd Geert van Vondel vervroegd vrijgelaten. In 1951 trouwde hij met zijn vriendin Marie die al die jaren op hem had gewacht. De vreselijke verhalen over wat er in Indië allemaal gebeurd was bevestigden hem in de juistheid van zijn keuze.

Na zijn detentie probeerde Van Vondel een boerderij van de Domeinen te pachten. Maar dat bleek kansloos vanwege zijn strafblad. Uiteindelijk hielp de boer bij wie hij in Bankenbosch tewerkgesteld was hem aan een boerderijtje in Wijnjewoude. Geert van Vondel overleed op 12 augustus 2013.

Willem de Haan

VredesNieuws

Wilt u het nieuws van en voor de vredesbeweging sneller en uitgebreider? Abonneer u dan gratis op onze e-mailnieuwsbrief VredesNieuws via: www.vredesbeweging.nl/nieuws/aanmelden.php

Filmmaker Lidija Zeloviv:

Waar blijft de kritische journalistiek?

Terwijl de meeste Nederlanders zich bezighouden met de dreiging uit Rusland, maak ik me het meeste zorgen over onze haast symbiotische relatie met Amerika. Nederland volgt Amerika, ondanks het feit dat de meeste van die Amerikaanse besluiten buitengewoon ongunstig zijn voor Nederland, en voor Europa. Besluiten, die de wereld niet kalmeren, maar juist richting Derde Wereldoorlog stuwen. Hoe kan dat?

Lidija Zelovic

LIDIJA ZELEVIC **Foto: Maarten Kal**

In de jaren negentig heb ik op de Balkan van dichtbij meegemaakt hoe gehypnotiseerde massa’s zich met open ogen richting loopgraven bewogen. Die ervaring maakt het voor mij onmogelijk om te zwijgen over de nucleaire roulette die we nu aan het spelen zijn en over de onbedoelde bijdrage daaraan van mijn journalistieke collega’s. Sinds het uitbreken van de oorlog in Oekraïne, besef ik ook dat de bloeddorst van ons Joegoslaven misschien toch niet zo genetisch bepaald was.

EEN VRIJE PERS?

Nu pas begrijp ik hoe complex de geopolitiek is en hoe weinig keuze die biedt voor individuen en volkeren. Ik had verwacht dat de bevolking van een welis-waar klein maar zeer rijk land als Nederland, dat historisch en geografisch een goede strategische positie in het machtige Europese blok heeft, veel meer keuzes zou hebben. Al tijdens mijn studie Film- en Televisiewetenschap aan UvA leerde ik dat de media in Nederland van oudsher onafhankelijk zijn en dat het verspreiden van alle informatie vrij is. Dat de persvrijheid actief beschermd wordt door de staat en de regeringen. Maar waarom roept de media de politiek dan niet vaker serieus ter verantwoording op momenten dat dat nodig is?

Ik moest denken aan Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media, het boek uit 1988 van Noam Chomsky en Edward Herman. Het boek betoogt dat onze moderne kapitalistische samenleving niet echt democratisch is. Dat de controle over informatie essentieel is om de machtsdynamiek in stand te houden. Chomsky en Herman zeggen niet dat het nieuws in de VS niet feitelijk is, maar hun focus ligt op wat er aan bod komt, hoe het wordt gepresenteerd en nog belangrijker: welke verhalen gebagatelliseerd worden of volledig verdwijnen. De propaganda modellen die Chomsky en Herman in het boek ontwikkelden, worden wereldwijd gebruikt als hulpmiddel om gebreken in de media te onderzoeken.

GEEN TEGENGAS

In 2014 onderzocht de Nederlandse journalist en wetenschapper Tabe Bergman de Nederlandse media in zijn publicatie ‘The Case for a Dutch Propaganda Model.’ Bergman heeft in zijn sterk empirisch onderzoek de Nederlandse media onderworpen aan de propaganda modellen uit Manufacturing Consent. Bergman onderzocht de overeenkomsten in de systemen aan beide kanten van de Atlantische oceaan, waaruit blijkt dat de gelijkenissen binnen de media in de Verenigde Staten en in Nederland groter zijn dan men zou denken. En hopen. Bergman houdt zich niet met oorlogen in het bijzonder bezig, maar zijn onderzoek helpt wel om te begrijpen waarom de Nederlandse mediaberichtgeving over de oorlog in Oekraïne zonder enig tegengas de politieke beslissingen van onze regering weergeeft: de media volgen het dominante politieke verhaal.

In de tien jaar sinds Bergmans onderzoek is de situatie in de Nederlandse media en in de politiek alleen maar extremer geworden. Oorlogen voelden in tijden niet zo dichtbij. Wat zou er gebeuren als de kranten, radio en televisiestations onze politici bij voortduren kritisch zouden bevragen? Waar zijn de artikelen, interviews en reportages van onafhankelijke journalistiek die die kritische vragen stellen of de zaken zelf onderzoeken? ■

De Joegoslavische Lidija Zelovic (1970) vluchtte in 1993 naar Nederland. Ze werkt als documentair filmmaakster.

Walkout *LEIDEN*

Op 15 mei – Nakba dag – liepen studenten en medewerkers de universiteitsgebouwen in Leiden uit. Evenals in andere universiteitssteden in Nederland en West-Europa. Met als eis aan het universiteitsbestuur: breek met Israëlische instellingen uit protest tegen het optreden van de Israëlische regering in Gaza. Na een aantal toespraken hielden ze twee minuten stilte om de doden en gewonden te herdenken.
Fotoverslag: Doorbraak.eu.

De organisaties van het Vredesmagazine

VD AMOK
A: Lauwerecht 55, 3515 GN Utrecht
T: 06 141 277 79
W: www.vdamok.nl
E: info@vdamok.nl
twitter:@keesamok
NL28 INGB 0005 5676 07 t.n.v. VD AMOK

HAAGS VREDESPLATFORM
A: Valkenboskade 461, 2563 JC Den Haag
T: 070 392 21 02
W: www.haagsvredesplatform.nl
E: jan.bervoets@outlook.com

VREDESBEWEGING PAIS
T: 015 785 01 37
W: www.vredesbeweging.nl
E: info@vredesbeweging.nl
twitter:@vredesbeweging
facebook.com/vredesbeweging
NL84 TRIO 0212 1150 22

STOP DE WAPENWEDLOOP
"Samenwerkingsverband", ontstaan bij de massabewegingen tegen de neutronenbom en kruisraketten.

WILPF
Women's International League for Peace and Freedom
A: Park Vronesteyn 53, 2271 HR Voorburg
T: 06 303 259 74
W: www.wilpf.nl
E: info@wilpf.nl

HUMANISTISCH VREDESBERAAD
W: www.humanistischvredesberaad.nl
E: info@humanistischvredesberaad.nl

LEZERS

VredesMagazine biedt ruimte aan reacties van lezers. Graag niet meer dan 250 woorden. De redactie kan uw tekst inkorten, of zonder opgave van redenen niet plaatsen.

Oekraïne I

Bij het artikel van Guido van Leemput over de Oekraïne oorlog wil ik graag enige opmerkingen plaatsen. De schrijver start met de zin: "Slechts één daad in deze oorlog is ondubbelzinnig" en hij doelt daarbij op de "aanvalsoorlog" van Rusland vanaf 22 febr. 2024. Maar hij meldt niet dat Oekraïne, d.w.z. Kiev, daarvóór allang een oorlog voerde. Vanaf 2014 werden door Oekraïne bombardementen uitgevoerd op de bevolking van Donetsk en Loehansk. Ik las in een artikel van De Standaard dat in 2017 het dodental in deze twee oostelijke provincies volgens VN-berichten al tot 10 000 opgelopen was. De Minsk II akkoorden van september 2015 brachten kennelijk geen vrede voor de burgers van Donetsk en Loehansk. De Russisch sprekende burgers van deze oostelijke provincies hadden een eeuwenoude band met Rusland, maar hen werd door het regiem in Kiev verboden Russisch te spreken of Russische les te geven op scholen. Door Minsk II leek het er aanvankelijk op dat ze een grotere onafhankelijkheid zouden krijgen, maar de deelnemers aan Minsk II, onder andere Frankrijk en Duitsland, lieten verstek gaan bij de legitieme eis van Oost-Oekraïne. Zo bleef hen niets anders over dan de hulp in te roepen van Rusland tegen het diktatoriale regiem van Kiev. Volgens mij wordt teveel vergeten, dat er van de kant van president Poetin in eerste instantie sprake was van hulp aan de burgers van Oost-Oekraïne, en niet van het overmeesteren van land. Het voortdurende nalaten door Kiev om de eisen van het Minsk-akkoord op te volgen, waarbij Oekraïne bovendien van dodelijke wapens door de VS en Europa werd voorzien, heeft Rusland tot de oorlogsaktie gedwongen.

Nelly Koetsier

Oekraïne II

Het verhaal van Guido van Leemput (red.: in VM /dossier) geeft een heldere analyse van de stand van de Oekraïne oorlog.

Ik mis in het stukje over confrontatiepolitiek een korte uitleg over de Minsk II overeenkomst en waar het onvermogen in zat deze uit te voeren door betrokken regeringen. Dat de uiteindelijke doelen niet duidelijk zijn en mogelijk verschillend liggen voor Oekraïne en Europa maakt ook dat deze oorlog eindeloos lijkt te zijn en dat de angst voor een totale oorlog groter wordt onder burgers in de Europese landen.

Het vredesvoorstel "Detente Now" zou veel meer onder de aandacht gebracht kunnen worden onder het publiek.

In het laatste stukje mis ik HOE ook geweldloze middelen ingezet kunnen worden om een eind aan de oorlog te maken.

Thea Haverkort

Natuur opniew onder vuur?

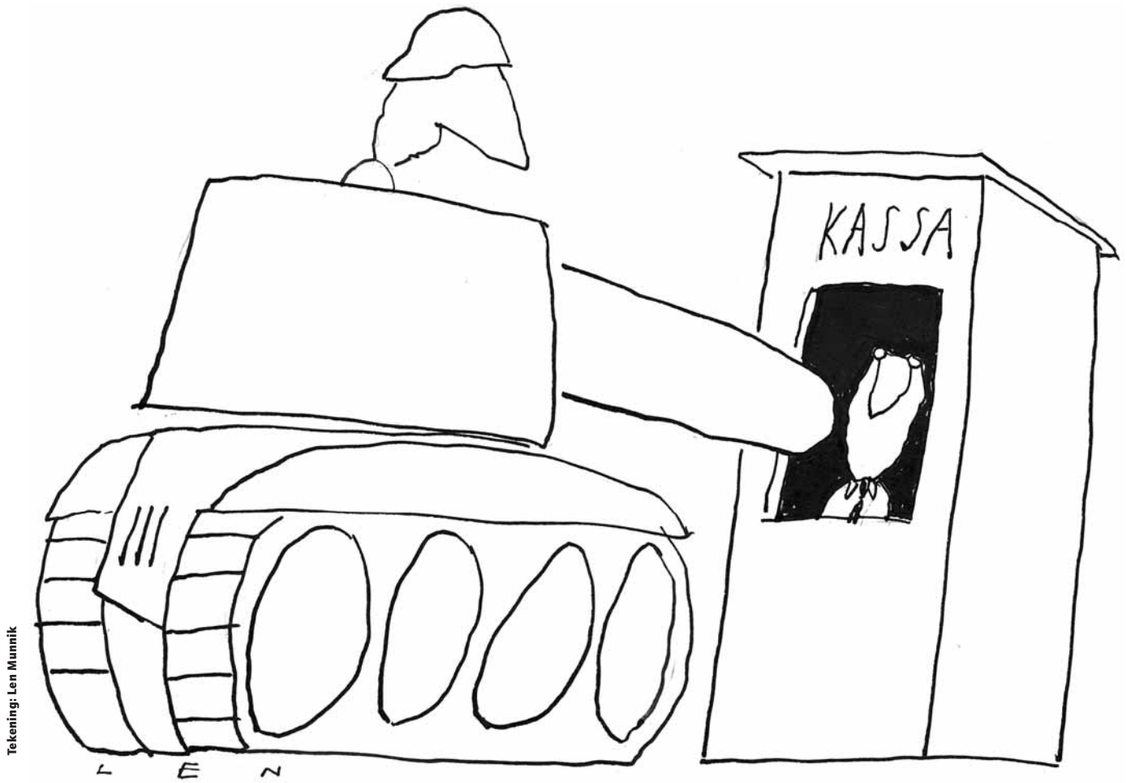

Tekening: Len Munnik

* RUIM BAAN VOOR DEFENSIE *
* KLIMAAT, WAPENS EN OORLOG *

Oorlogsvoering desastreus voor klimaat

Het lijkt misschien vreemd om bij alle schade en slachtoffers die oorlogen aanrichten ook nog te kijken naar lange-termijn milieu- en klimaatschade. Maar de klimaatcrisis is, naast de dreiging van een kernoorlog, de grootste bedreiging voor het voortbestaan van ons leven op deze planeet. Daar moet je niet te lang over nadenken. Daar moet je wat aan doen. Het is een extra reden om naar conflictoplossing met andere dan militaire middelen te zoeken. In dit artikel brengt Wendela de Vries van Stop Wapenhandel alvast de situatie rond klimaat, wapens en oorlog in kaart.

Wendela de Vries

REAPER MQ 9 DRONE IN ACTIE
Foto: Defensie

Een aantal jaren geleden leek de rol van de krijgsmacht in de klimaatcrisis serieus aandacht te krijgen. Vooral omdat militaire bases wereldwijd last hebben van zware overstromingen, zoetwatertekort, extreme hitte en bosbranden. Omdat militaire activiteiten niet worden gerapporteerd aan het VN-klimaatbureau UNFCC maakten onderzoekers een eigen inschatting en concludeerden dat militaire activiteiten, inclusief wapenproductie, verantwoordelijk zijn voor minimaal 5,5% van de mondiale uitstoot van broeikasgassen. Dit aandeel fluctueert en hangt nauw samen met de militaire inzet. De grootste vervuiling komt door het brandstof slurpende varend, rijdend en vooral vliegend materieel.

In 1991 sprak de wereld zijn afschuw uit over klimaatschade door oorlog, toen het Iraakse leger oliebronnen in brand stak. Inmiddels zijn het Russische en Oekraïense troepen, die wederzijds elkaars brandstofvoorraden proberen te treffen. Klimaatschade door oorlog betreft het gebruik van bommen en raketten, brandstofgebruik door wapensystemen, branden van brandstofopslagplaatsen, gebouwen, bossen en landbouwgrond, en het opruimen en weer opbouwen van de verwoestingen. Naar schatting hebben de eerste 18 maanden van de Russische oorlog in Oekraïne meer klimaatschade opgeleverd dan de jaarlijkse uitstoot van een industrieland als België. Ook hebben onderzoekers de schade van de eerste twee maanden van Israëlische bombardementen op Gaza berekend. Die zijn ongeveer even vervuilend geweest als 75 kolencentrales in een jaar.

KLIMAATCRISIS IS OORLOG

Maar de NAVO draait het juist om. Door de klimaatcrisis in militaire concepten te incorporeren wordt de krijgsmacht de aangewezen organisatie om het probleem aan te pakken. Er worden rapporten geschreven over toekomstige 'klimaatconflicten' zoals over water en vruchtbare grond, waarbij de conclusie is dat de krijgsmachten van NAVO-lidstaten zich moeten voorbereiden. Voor 'klimaatveiligheid' moet er meer worden geïnvesteerd in wapens en krijgsmacht. Een belangrijke taak voor de krijgsmacht zou worden het 'beheersen van ongecontroleerde migratie', wat in normale mensentaal betekent: militaire inzet tegen burgervluchtelingen. Daarnaast investeert de NAVO in het nieuwe Arctic Command voor de controle op de wateren rond de smeltende Noordpool, waar kostbare delfstoffen te halen zijn.

Een Greenpeace-medewerkster merkte op dat er "militaire strategie uit de 20ste eeuw wordt ingezet om mensen te beschermen tegen veiligheidsdreigingen uit de 21ste eeuw. Je kan een bosbrand niet neerschieten en je kan een overstroming niet bombarderen."

Landen zijn niet verplicht hun militaire uitstoot te rapporteren en daarom doen de meesten dat ook niet. Een groep klimaatonderzoekers heeft een database opgezet om wat zij noemen de militaire emissiekloof per land in beeld te brengen. Uit de database blijkt Nederland een aanzienlijke kloof te hebben.

Het ministerie van Defensie heeft de Tweede Kamer toegezegd om jaarlijks verslag te doen van zijn fossiele brandstofgebruik. Het ministerie van Defensie, veruit de grootste overheidsgebruiker van fossiele brandstoffen, heeft net als andere ministeries een klimaatdoelstelling. In 2030 moet de afhankelijkheid van fossiele brandstoffen door de krijgsmacht met 20% verminderd zijn ten opzichte van 2010, en in 2050 met 70%. Om die doelstellingen te halen moet het gebruik natuurlijk gemonitord worden. Een aantal jaren is het brandstofgebruik van de krijgsmacht gerapporteerd in het Defensie Jaarverslag, maar in 2022 ontbrak die rapportage. Het lijkt wel alsof het ministerie van Defensie zijn klimaatdoelstelling voor 2050 toch niet haalbaar acht en er daarom geen serieus punt van maakt. De Tweede Kamer ziet ook geen urgentie. Gevechtskracht heeft prioriteit boven duurzaamheid en veiligheid heeft blijkbaar niets te maken met de klimaatcrisis maar wordt gelijk gesteld aan militaire afschrikking. GroenLinks, klimaatpartij bij uitstek, maakt zich voornamelijk zorgen of de NAVO-norm van 2% BNP voor defensie-uitgaven wel gehaald wordt.

OFF THE ROADMAP

In onder meer de Roadmap Energietransitie Operationeel Materieel zijn de plannen beschreven voor minder militair fossiel brandstofgebruik. De krijgsmacht zet vooral in op bijmengen met biobrandstoffen, en hoopt op snelle ontwikkeling van synthetische brandstof. Want de beschikbaarheid van biobrandstoffen is beperkt, onder meer omdat er enorme landoppervlakten voor nodig zijn. Intussen wordt er nog wel geïnvesteerd in fossiele infrastructuur, onder meer in capaciteitsuitbreiding van de ondergrondse NAVO kerosine-pijpleiding door Utrecht, Gelderland en Brabant.

Voor de aanschaf van nieuw materieel is een Afwegingskader Duurzaamheid ontwikkeld. In zogenaamde A-brieven, waarin de krijgsmacht zijn aankoopplannen voorlegt aan de Tweede Kamer, worden duurzaamheidsaspecten beoordeelt in relatie tot functionele en financiële aspecten. Althans, dat is de theorie. Voor een aantal zeer vervuilende recente aankopen is dat in elk geval niet gebeurd. Nederland koopt in de VS zes extra F-35 gevechtsvliegtuigen (die anderhalf keer meer broeikasgassen uitstoten dan F-16's), vier extra MQ-9 Reaper drones, en dronebewapening. Die dronebewapening is extra opmerkelijk omdat de eerste vier drones een aantal jaren geleden als verkenningsdrones werden aangeschaft met de stellige verzekering dat ze niet bewapend zouden worden. Nu krijgen de Reapers lasergeleide bommen en Hellfire lucht-grond raketten. Over duurzaamheidskaders spreekt niemand. De vermeende dreiging van Poetin ligt beter in de politieke markt dan de klimaatcrisis. Dat is des te ernstiger omdat wapensystemen die nu worden aangeschaft tot ver na 2050 in gebruik zullen zijn. Het niet halen van klimaatdoelen wordt zo in het materieel ingebouwd.

Wat bij de aankoop van Amerikaanse wapens en munitie niet lukte heeft meer kans bij de aanschaf van nieuwe marineschepen, waar van oudsher de Nederlandse industrie een grote rol speelt. Acht nieuwe kleine hulpvaartuigen krijgen de mogelijkheid tot aandrijving op klimaatneutraal geproduceerde methanol. Als dat niet voorhanden is kan worden gevaren op grijze methanol of diesel.

Voor vier nieuwe Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten) is het moeilijker. Het grootste deel van de scheepsbrandstof, 26 procent van het totaal van de door de krijgsmacht gebruikte brandstof, wordt verbruikt door fregatten, die aanzienlijk groter zijn dan hulpvaartuigen. In de A-brief aan de Kamer belooft de demissionaire staatssecretaris "waar operationeel mogelijk zullen de LC-fregatten volgens de behoeftestelling voldoen aan huidige en voorziene internationale regelgeving voor milieu, energie en duurzaamheid." Voldoen aan de regelgeving, best een goed idee. Maar ook: "De schepen zullen geschikt zijn voor synthetische en biologische brandstoffen die op termijn het gebruik van dieselolie vervangen. Het gebruik van een brandstof als methanol is operationeel niet mogelijk, onder andere vanwege de kwetsbaarheid in gevechtsomstandigheden en het grote volume aan brandstof dat het schip zou moeten meenemen. De duurzaamheidsaspecten worden in de B-fase van het project 'Vervanging LC-fregatten' verder uitgewerkt."

Geen methanol voor fregatten dus. Het ministerie en de 'maritieme industrie' ontwikkelen nu onder het motto *No guts, no Hollands Glorie!* de mogelijkheid voor nucleaire voortstuwing. De bedoeling is dat de marine binnen 10 jaar gebruik kan maken van Small Modular Reactors (SMRs) voor integratie aan boord van schepen. Dat zal vast fossiele brandstof schelen. Maar het leidt tot verspreiding van nucleair materiaal. Vooral riskant in gevechtssituaties.

KLIMAATRECHTVAARDIGHEID

In 2023 heeft de wereld $2,44 biljoen uitgegeven aan wapens en krijgsmachten, een groei van 6,8% ten opzichte van het jaar ervoor. Intussen beweren de rijke industrielanden dat ze geen geld hebben om mee te betalen aan klimaatschade in het mondiale zuiden. In 2015 beloofden deze zogenaamde Annex-II landen op de klimaatconferentie van Parijs om samen jaarlijks $100 miljard in een Klimaatfonds te stoppen voor hulp aan de landen die het minst hebben bijgedragen aan de klimaatcrisis en die geen geld hebben om zich tegen de gevolgen te beschermen. Maar het bedrag is nog altijd niet bij elkaar. Intussen is het militaire budget van de gezamenlijke NAVO-landen in 2024 $1,26 biljoen, voldoende om het Klimaatfonds voor 12 jaar te vullen.

Daarom organiseren vredes- en klimaatgroepen van 21 tot 28 september een internationale actieweek voor vrede en klimaatrechtvaardigheid, onder het motto 'Divest from War – Invest in Climate Justice'. In Nederland valt dat samen met de vredesweek. In ons land zal onder meer een workshop met activisten en wetenschappers worden georganiseerd. Meer informatie is te vinden op de website climatemilitarism.org. ■

Online Vredesmuseum

Op WWW.VREDESMUSEUM.NL vindt u een uitgebreid vredesmuseum met tentoonstellingen, collecties, documentatie, enz.
NIEUW: een omvangrijk educatief deel 'Vrede leren'. In de webwinkel o.a. de bekende 'gebroken geweertjes' en kinderboeken.

Nederland wordt één oefenterrein

Afgelopen december heeft de demissionaire regering Rutte IV een notitie uitgebracht onder de quasi-onschuldige titel "Notitie Reikwijdte en Detailniveau". Mocht het de bedoeling zijn geweest van de hiervoor verantwoordelijke ambtenaren om met deze merkwaardige ultra-administratieve citeertitel geen slapende honden wakker te maken dan kunnen we inmiddels constateren dat deze opzet grandioos is mislukt.

Kees Kalkman

Het betreffende rapport heeft namelijk in een aantal Nederlandse provincies en gemeentes tot grote consternatie geleid. Waar gaat het om? Dit 124 bladzijden tellende rapport gaat door het leven als de milieueffectrapportage van het Nationaal Programma Ruimte voor Defensie. Het bestaan van dit programma zal de regelmatige krantenlezer misschien zijn ontgaan. De start ervan werd op 5 juli 2023 door staatssecretaris van Defensie Van der Maat per Kamerbrief bekend gemaakt aan het parlement. Dat was dus twee dagen voordat het kabinet Rutte-IV viel. Of deze omstandigheid geheel toevallig was, valt op dit moment niet te zeggen.

Het Nationaal Programma Ruimte voor Defensie heeft de bedoeling om onder gewijzigde geopolitieke omstandigheden (het uitbreken van de oorlog in Oekraïne) het door de regering gewenste uitgebreide ruimtebeslag van de nationale en internationale militaire activiteiten in Nederland in beeld te brengen. Daarbij is het uitgangspunt dat de huidige defensieorganisatie "niet adequaat is toegerust voor de veranderende dreigingen". De in december uitgebrachte Notitie is zoals gezegd formeel een milieueffectrapportage. Maar in feite is het veel meer. Het is een catalogus van de ruimtelijke gevolgen van een enorme uitbreiding van de militaire activiteiten in Nederland. Daarbij gaat het alleen nog maar om de operaties van het huidige militaire apparaat, waarvan het ambitieniveau voor het laatst is vastgelegd in de Defensienota 2022, en de te verwachten activiteiten van andere NAVO-legers in Nederland.

Het bestaande eisenpakket van de NAVO aan Nederland (voor een deel gebaseerd op toezeggingen van een reeks voorafgaande regeringen) zien we al doorwerken in dit rapport. De verdere besluitvorming binnen de NAVO over de voorbereiding van een mogelijke grote continentale oorlog, te beginnen aan de oostflank, zal vrijwel zeker leiden tot een nieuwe, grote uitbreiding van het Nederlandse defensie-apparaat, een tweede fase van het zich uitbreidende militaire ruimtebeslag.

Het zal misschien verbazen dat een demissionaire regering deze plannen redelijk geforceerd doorzet zonder een adempauze te nemen om goed onderzoek te doen wat er nu precies nodig is en of er misschien ook alternatieven zijn. Maar onder de indruk van de oorlog in het oosten is de stemming in Den Haag totaal doorgeslagen en meent het ministerie van Defensie kennelijk nu zijn volledige programma door te kunnen voeren. In dit artikel willen we zo gedetailleerd als in dit bestek mogelijk is, nagaan waar dit programma voor de remilitarisering van Nederland op neer gaat komen.

DEFENSIE CLAIMT DE RUIMTE

In 2023 beschikte het ministerie van Defensie volgens de notitie over circa 460 objecten, met een totale terreinoppervlakte van ongeveer 35.000 hectare. Een object kan bijvoorbeeld een kazerne, een vliegveld of een haven zijn en kan meerdere gebouwen, 'werken' en terreinen omvatten. In totaal gaat het om rond 11.000 gebouwen met een vloeroppervlakte van meer dan 6 miljoen m?.

Voor de nieuwe situatie dient het ministerie van Defensie 57 ruimteclaims in. Die worden onderverdeeld in drie groepen: 1. Nieuwe locaties en gebieden; 2. Nieuwe activiteiten op bestaande locaties of gebieden; 3. Meer van dezelfde activiteit op bestaande locaties of gebieden.

Bij de eerste categorie gaat het bijvoorbeeld om nieuwe grootschalige oefengebieden, nieuwe laagvlieggebieden voor helikopters, grootschalige munitieopslag en nieuwe kazernes. Als voorbeelden van de tweede categorie worden genoemd: nieuwe helikopterlandingsplaatsen voor Special Operation Forces op bestaande locaties, het stationeren van F-35 gevechtsvliegtuigen op andere vliegbases dan die bij Leeuwarden, de mogelijkheid om met drones en Apache helikopters te schieten op de Vliehors en de aanleg van een onverharde landingsbaan (een zogenaamde dirtstrip) voor geïmproviseerd landen en opstijgen. Over de derde categorie wordt gezegd dat het hierbij niet zozeer gaat om uitbreiding van de fysieke ruimte, maar om aanpassingen van de vergunningen en extra milieuruimte (bijvoorbeeld bij de uitbreiding van een schietbaan) of om het gebruik van nieuw materieel op een bestaande plek.

Er zijn verder dertien claims die een zogeheten bovenregionaal karakter hebben. Die leveren over het algemeen de grotere extra belasting van ruimte en milieu op en daarvoor moet een afweging worden gemaakt waar ze gerealiseerd zullen worden. Van de overige claims is bij voorbaat duidelijk op welke locatie ze betrekking hebben.

Hieronder volgt een overzicht van die meest ingrijpende bovenregionale claims.

1. Versterken en concentreren van ondersteunende eenheden

Dit is gebaseerd op een belangrijke eis van de NAVO. De NAVO wil dat Nederland niet alleen meer pantsereenheden (tanks en pantserinfanterie) levert, maar ook de ondersteunende onderdelen sterker maakt en concentreert om de gevechtsonderdelen effectiever te maken. Ondersteunende onderdelen zijn bijvoorbeeld: de geneeskundige keten, de operationeel-logistieke keten (zoals transport) en de informatie-manoeuvreketen (ook wel: informatiegestuurd optreden). De laatste omvat onder meer de verbindingsdienst, maar ook cyberonderdelen, activiteiten in het kader van psychologische oorlogsvoering en inlichtingenonderdelen.

Foto: Nato

Voor de locaties worden twee varianten aangegeven:

a. Uitbreiding van activiteiten en eventueel ook terrein van de Veluwse legerplaatsen Ermelo en Stroe.

b. Een heel nieuwe kazerne, waarvoor de keus is tussen drie locaties in Flevoland (in Zeewolde en Dronten) en een niet nader aangeduide plek in Gelderland.

2. Munitieopslag

De huidige oorlog in Oekraïne (overigens op deze plaats in de notitie niet met zoveel woorden genoemd) zal tot gevolg hebben dat veel grotere munitievoorraden moeten worden aangelegd dan tot nut toe. Bovendien is het belang van Nederland als landingsplaats en doorvoerland voor de in het oosten te voeren oorlogen toegenomen. In dit kader kan Nederland worden gevraagd om al dan niet tijdelijk munitie op te slaan voor NAVO-bondgenoten. Volgens de notitie moet de munitieopslag op een of twee plaatsen worden geconcentreerd. En: "Juist omdat deze ruimtebehoefte zich op lange termijn voordoet kan dit een koppelkans zijn voor landbouwtransitiegebieden". Hier wordt dus een claim gelegd op de verwachte inkrimping van de Nederlandse landbouw door een deel van de vrijkomende ruimte te bestemmen voor militaire doelen. Er zijn zeven mogelijke locaties geselecteerd, allemaal liggend in een strook tussen de bovengrens van Noord-Brabant en de ondergrens van Drenthe.

3. Nieuwe snel inzetbare capaciteit (SIC) munitieopslag.

Over de snelle interventie-eenheden waaraan Nederland deelneemt zijn afspraken gemaakt met de NAVO. Die houden onder meer in dat voor de betrokken gevechtseenheden er munitie en andere voorraden in zeecontainers klaar moeten staan in afwachting van het NAVO-bevel (de zogenaamde notice to move – NTM). De huidige munitiemagazijnen zijn voor containers niet erg geschikt. Om die containers voor de onderdelen op te slaan moeten er dus nieuwe munitiedepots worden gebouwd. Men wil die zoeken in de nabijheid van de Eemshaven, een belangrijke overslaghaven voor de Nederlandse munitie. Er zijn zes locaties in Noord-Oost Nederland uitgekozen, maar de voorkeur is om al deze snel beschikbare munitie op één plek te concentreren.

4. Springterrein voor explosieven

Er worden steeds zwaardere explosieven gebruikt. Het bestaande terrein in Reek is ongeschikt hiervoor. Het wordt gebruikt door onderdelen van de genie en ook door de Explosievenopruimdienst (EOD) en de special forces. Ook speciale politie-eenheden (BSB en DSI) gebruiken dit terrein.

Een enkele malen groter terrein kan worden verkregen door uitbreiding van Reek of aanleg van een een nieuw springterrein in de buurt van de artilleriekazerne 't Harde (ASK Oldebroek), bij Wezep of in de regio Marnehuizen.

5. Oefendorp verstedelijkt gebied

Een NAVO-eis is momenteel dat gevechtseenheden moeten kunnen optreden in verstedelijkt gebied, omdat de huidige oorlogen daar steeds vaker

Tekening: Len Munnik

plaatsvinden. De verhouding training in landelijk en stedelijk gebied is nu 90/10, maar moet 50/50 worden. Het enige oefendorp dat de stadsoorlog enigszins kan nabootsen is in Marnehuizen en dat zit vol. Een geschikte locatie voor een nieuw oefendorp zou het oefenterrein bij Budel zijn, maar Budel is een belangrijk opvangstcentrum voor vluchtelingen van het COA. Het alternatief is een deel van een bestaand oefenterrein te bebouwen met een oefendorp. Het terrein moet groot genoeg zijn om dronegebruik mogelijk te maken (geen no-fly zone) en gelegen buiten Natura 2000 gebieden.

6. Amfibisch oefengebied.

Het enige oefenterrein voor de amfibische operaties van marine en mariniers is nu op Texel. Dit is te klein voor de inmiddels populaire grotere landingen met de mogelijkheid voor een doorstoot naar een doel in het binnenland en bovendien is er sprake van kusterosie. Eem alternatieve mogelijkheid met een strook landinwaarts wordt in de nota gezocht bij Petten, Marnehuizen, de Maasvlakte of de Vliehors.

Zuidelijker opties liggen minder voor de hand omdat de afstand naar het marinecomplex in Den Helder niet te groot mag worden (de amfibische landingsactiviteiten vinden bijna dagelijks plaats).

7. Havencapaciteit voor host nation support

De term host nation support (HNS) heeft betrekking op de ondersteuning die Nederland moet geven aan doortrekkende geallieerde troepen naar het oosten van Europa in het geval van oefeningen, crisis of oorlog. Defensie claimt daarvoor de mogelijkheid om meerdere schepen met militaire lading te kunnen afhandelen. Daarvoor moet afmeer- en overslagcapaciteit aanwezig zijn die bovendien "permanent, zonder afstemming en ad hoc" moet kunnen worden gebruikt. Omdat de particuliere goederenstromen (bulk en containers) toenemen, ook in verband met de energietransitie, wil het leger voortaan voorrang hebben bij de de havenoverslag.

Voor militaire mobiliteit en host nation support maakt het leger momenteel gebruik van de havens Vlissingen en Rotterdam. Daarbij is Vlissingen de primaire haven voor host nation support. Dat betekent dat daar eenheden ter grootte van een brigade (3-5.000 militairen) met meerdere schepen kunnen aankomen om via spoor, weg en binnenwateren verder te worden getransporteerd. Daarbovenop moet ook grootschalige munitiedoorvoer mogelijk zijn.

Voor containers moet een locatie in Rotterdam gegarandeerd beschikbaar zijn, waarbij ook rekening moet worden gehouden met het vervoer van gevaarlijke stoffen (munitie en brandstof), die bovendien in de haven moeten kunnen worden opgeslagen. Bij voorkeur moeten eigen haventerreinen worden aangekocht en ook nog voor andere terreinen afspraken worden gemaakt voor gegarandeerd gebruik.

Ten slotte eist het ministerie van Defensie een derde haven "noodzakelijk voor redundantie (back-up, KK) en spreiding van de belasting van de faciliteiten en haven- en verkeersinfrastructuur". Hiervoor zijn de havens van Amsterdam en IJmuiden niet geschikt, omdat ze alleen via een sluis te bereken zijn (geen snelle vrije vaarroute). Den Helder komt niet in aanmerking vanwege te geringe diepte voor de grootste vrachtschepen en de getijdenwerking. Eigenlijk is alleen de Eemshaven geschikt als derde haven. Zoals we zagen wordt deze ook al genoemd voor de nationale munitieaanvoer.

8 Meer capaciteit voor jachtvliegtuigen

Ook hier staat de NAVO-planning centraal. In 2021 is begonnen met de operationalisering van het nieuwe NATO concept for the Deterrence & Defence of the Euro Atlantic Area (DDA). Dit NAVO-plan verschilde aanmerkelijk van zijn voorgangers nu de nadruk niet meer ligt op preventie, maar op snelle opschaling van de paraatheid en inzetbaarheid van de NAVO-legers in geval van een crisis met Rusland of terrorisme. In woorden gaat het daarbij nog steeds om afschrikking, maar feitelijk verschuift de planning naar het leveren van capaciteit voor oorlogsvoering. In dit kader vervaagt de grens tussen oorlogs- en vredestijd door de invoering van een fase van peacetime vigilance (verhoogde waakzaamheid in vredestijd) waarin de militaire activiteiten snel moeten worden geïntensiveerd. Daarvoor worden voor het eerst ook regionale plannen uitgewerkt voor delen van het NAVO-gebied.

Dit planningsproces heeft grote gevolgen voor de luchtmachtactiviteiten in Nederland. De notitie somt op:

– Ruimte voor het tijdelijk huisvesten van buitenlandse NAVO-vliegtuigen die naar Nederland komen voor grootschalige NAVO-oefeningen (genoemd worden Frisian Flag, Air Defender en NATO-flag).

– Stationering van buitenlandse NAVO-vliegtuigen in Nederland in crisis- en oorlogssituaties, voor troepenopbouw in Europa en extra vliegoperaties vanaf Nederlands grondgebied. In 2012 en 2016 heeft Nederland in dit kader vier locaties aangeboden: Leeuwarden, Volkel, Gilze-Rijen en Eindhoven).

– Agile Combat Employment (ACE), een nieuw concept voor de stationering van NAVO-vliegtuigen omdat vliegvelden steeds kwetsbaarder zijn geworden voor vijandelijke aanvallen. Het gaat om een netwerk van kleine en grote vliegvelden om de kans op succesvolle raketaanvallen te verkleinen. Hiervoor is in Nederland extra ruimte nodig. In dit kader zijn in oktober 2022 Amerikaanse F-35s en F-22s tijdelijk gestationeerd op vliegbasis Eindhoven.

Het is duidelijk dat deze uitbreiding niet past binnen de geluidsruimte van de bestaande vliegbases. Nederland heeft weinig ruimte maar het devies van ACE luidt: "Des te meer locaties, des te beter." Een eventuele 'gulden middenweg' zoals dat wordt genoemd, moet voldoen aan de volgende criteria:

– Het aantal vliegbases moet voldoende zijn voor de 45 Nederlandse F-35s, verdeeld over drie squadrons plus een reservebasis.

– Nederland heeft zich gecommitteerd aan vier locaties voor internationale luchtmachten en Host Nation Support. Het betreft ruimte voor 40 jachtvliegtuigen en 10 toestellen voor luchttransport/tankvliegtuigen.

– Hoe meer locaties hoe beter wordt voldaan aan het ACE-concept.

– Het plangetal voor de 'verhoogde waakzaamheid in vredestijd' is 7.500 sorties (gevechtsvluchten voor een individueel toestel).

Nederland heeft momenteel twee grote vliegbases, Volkel (goed voor 2.000 sorties) en Leeuwarden (2.700 sorties). Er blijken internationale afspraken te zijn, waarbij vanuit de vliegbases Eindhoven en Gilze-Rijen elk 250 sorties gevlogen kunnen worden. Voor de 2.300 resterende zijn dan de alternatieven: 1. Uitbreiding van Leeuwarden en Volkel; 2. Toevoegen van één extra vliegbasis voor jachtvliegtuigen door uitbreiding op Eindhoven, Gilze-Rijen, Woensdrecht, heropening van de Peel en/of samenwerking met een civiel vliegveld; 3. Toevoegen van twee extra vliegbases op dezelfde locaties als bij 2. maar kleiner.

Opgemerkt wordt nog dat vliegbasis Deelen (helikopterbasis voor de luchtmobiele brigade en de special forces) en marinevliegkamp De Kooy (voor de helikopters van de marine) niet geschikt zijn voor jachtvliegtuigen vanwege de startbanen en de nabijheid van bebouwing en natuur.

9. Onbemande marinehelikopters

De marine gaat werken met vliegende drones en onbemande helikopters voor mijnenbestrijding, verkenningen en het verzamelen van inlichtingen. De Kooy is daarvoor de enige logische locatie. Daar horen oefengebieden bij en aparte corridors (gescheiden van het bemande vliegverkeer) om die te bereiken en naar de te beschermen objecten van de vitale infrastructuur te vliegen. De alternatieven zijn de kortste route in rechte lijn of die langs de vaarroutes gaat of die welke natuurgebieden vermijdt.

10. Onbemande drones voor vrachtvervoer

De marine en de luchtmacht willen gaan experimenteren met grotere drones die op het slagveld goederen kunnen transporteren (zogenaamde cargo-drones). Daarvoor zijn locaties nodig en corridors naar de oefengebieden. Als locatie ligt vliegbasis Deelen voor de hand. Er zal samen met gevechtsonderdelen geoefend moeten worden. Daarvoor moeten corridors worden geopend naar de oefenterreinen Arnhemse Heide, Stroese Zand, Ederheide-Ginkelseheide en ASK-west (bij Oldebroek). De corridors worden

1.200 meter breed en 450 tot 1.200 meter hoog. Omdat luchtmacht en marine op Deelen samen gaan werken is er ook een corridor nodig vandaar naar Den Helder. En de notitie wil ook nog corridors naar de kenniscentra Twente en Marknesse (in de Noordoostpolder). Er zijn steeds twee varianten: de kortste route en de route die natuurgebieden, stedelijke ruimte en stiltegebieden vermijdt.

11. Laagvliegen met helikopters

Defensie schat in dat in het nieuwe type oorlogsvoering naar het voorbeeld van Oekraïne helikopters weer veel meer moeten laagvliegen om zo lang mogelijk ongezien te blijven. Ze moeten dekking zoeken achter obstakels in het terrein zoals bomen, heuvels en gebouwen. Dat moet allemaal worden geoefend in zoveel mogelijk afwisselende terreinen om de piloten scherp te houden. Defensie wil ook juridisch greep kunnen houden op het al dan niet plaatsen van obstakels in het terrein die laagvliegen verhinderen (denk aan windmolens en hoogspanningsleidingen). Als afschrikwekkend voorbeeld wordt het laagvlieggebied in de Wieringermeer genoemd dat onbruikbaar geworden is (kennelijk door obstakels). Het 'planologische regime' moet het laagvliegbelang dienen, aldus de notitie. De alternatieven zijn: ofwel voor de huidige laagvlieggebieden een stringent juridisch planologisch regime introduceren, ofwel extra gebieden aanwijzen. Het bijgevoegde kaartje laat in een aantal provincies (bijv. Zeeland, Gelderland) grote mogelijke laagvlieggebieden voor helikopters zien.

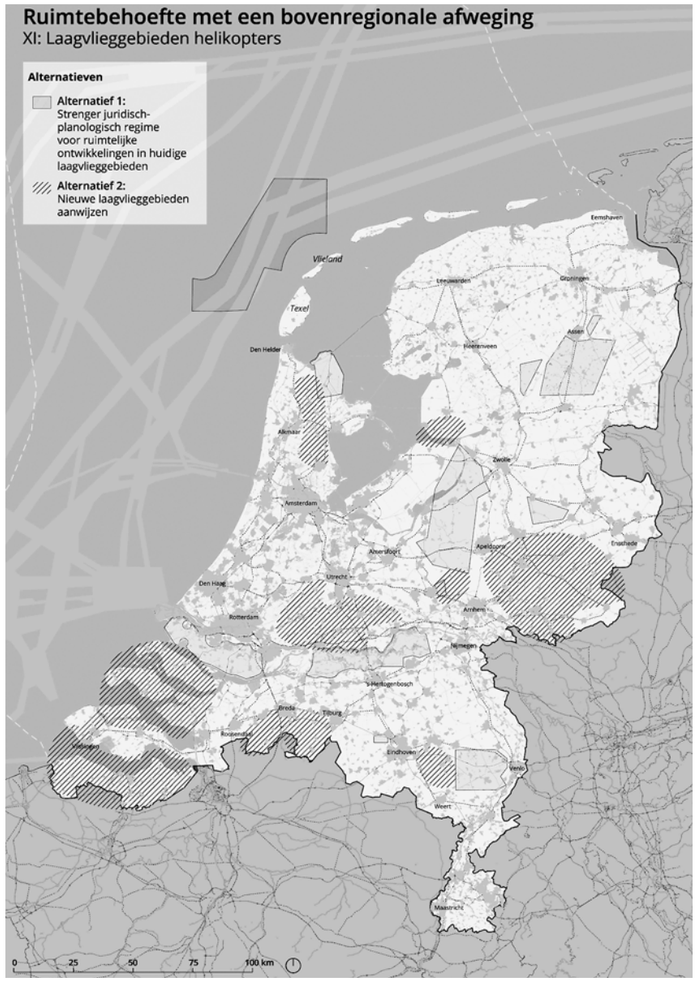

UIT "NOTITIE RUIM BAAN VOOR DEFENSIE"

12. Helikopterlandingsplaatsen

Momenteel hebben 15 locaties de status van helikopterlandingsplaats: ASK Oldebroek, de Vliehors, Assen, Rijen, Waalsdorpervlakte, Beekhuizerzand, Eder- en Ginkelse Heide, Stroese Zand, Oirschot, Arnhemse Heide, Marnewaard, Garderense Veld, Vlasakkers, Leusderheide en Ermelose Heide. Er is behoefte aan meer mogelijkheden, omdat naast transport van personen en goederen de helikopters nu ook samen met grondtroepen luchtaanvallen en raids moeten kunnen uitvoeren. Daarvoor zijn bijvoorbeeld grotere zandvlaktes nodig. Er moet ook meer keuzevrijheid komen bij het landen om de wisselende omstandigheden op het slagveld goed na te kunnen bootsen. De volledige oefenterreinen moeten gebruikt kunnen worden om de vliegbewegingen uit te kunnen voeren (geen vaste coördinaten en geen vaste aan- en uitvliegroutes).

De alternatieven zijn het intensiveren van de bestaande landingsplaatsen of een combinatie daarvan met de uitbreiding van de landingsplaatsen op land van Gilze-Rijen, Deelen en De Kooy.

13. Onverharde landingsbaan voor tactisch luchttransport

Onder gevechtsomstandigheden moeten de transportvliegtuigen voor de tactische inzet kunnen landen op geïmproviseerde onverharde landingsbanen. Omdat de marsorders hiervoor vaak op heel korte termijn worden uitgegeven (24 uur) moet het trainingsniveau hoog zijn. De locatie bij vliegbasis Deelen heeft gezien de nabijheid van de Luchtmobiele Brigade in Schaarsbergen de voorkeur. Gilze-Rijen en De Peel zijn eventueel alternatieven.

Half februari hadden volgens het Friesch Dagblad burgers, belangenorganisaties en lagere overheden samen al ongeveer 2.100 vaak kritische zienswijzen ingediend op de voorgenomen uitbreidingsplannen van het ministerie van Defensie (zie elders in dit dossier). Staatssecretaris Van der Maat (VVD) toonde zich vooralsnog onverbiddelijk: "Meedenken betekent niet meebeslissen."

Extra informatie over het Nationaal Programma Ruimte voor Defensie en de verdere voortgang van dit project zal worden gepubliceerd op het blog troepenbewegingen.blogspot.nl. ■

VETERANEN IN UNIFORM, VETERANENDAG IN DEN HAAG **Foto: Gerard Stolk**

Indiëveteranen belazerd en verguisd

In voorgaande nummers van VredesMagazine was regelmatig aandacht voor de koloniale oorlog in Indonesië. Deze keer maken we de balans op: Waren de uit Indië teruggekeerde soldaten daders van de oorlogshandelingen of slachtoffers van het regeringsbeleid? Of allebei?

Stan Meuwese

In januari 1950 arriveerde het troepentransportschip Grote Beer met duizenden Nederlandse militairen in de haven van Amsterdam. Onder aan de loopplank vroeg een verslaggever aan een soldaat waar hij vandaan kwam. "Ik kom uit Ditaljam" antwoordde de soldaat. Maar dat bedoelde de verslaggever niet. Waarop de soldaat met een Limburgs accent zijn woonplaats noemde: Swalmen. Dat misverstand verwoordde precies het drama van de Indiëveteranen. Nederland was niet geïnteresseerd in wat zij daar hadden meegemaakt. Er hing in het ouderlijk huis ongetwijfeld een bordje met 'welkom thuis', maar 'onze jongens in Indië' waren nauwelijks welkom in hun moederland. De 130.000 soldaten (plus een aantal KNIL-soldaten, waaronder de 'Ambonezen') kwamen terecht in een vaderland in wederopbouw. Zoals Frits Lambregts destijds dichtte: "Geen heldendom, geen eer, men ziet je geheel niet staan. Kijk maar, daar loopt een gesjeesde Indië-veteraan."

GEEN AANDACHT

De Nederlandse samenleving was met andere zaken bezig. Bovendien hadden de Nederlandse soldaten gefaald in hun opdracht om Indië voor Nederland te behouden. Eigenlijk wist Nederland niet wat het met de veteranen aan moest. Er was geen veteranenbeleid. De Nederlandse krijgsmacht had, afgezien van een geringe bijdrage aan de Slag bij Waterloo, niets om – vanuit militaristisch perspectief – trots op te zijn: men was buiten de Eerste Wereldoorlog gebleven en zonder pardon verslagen in de Duitse Blitzkrieg van mei 1940. De grootste, langdurigste en bloedigste oorlog van Nederland was de verloren dekolonisatieoorlog in Indië van 1945 tot 1950. Pas na de inzet van Nederlandse militairen bij 'vredesoperaties', om te beginnen met Libanon, werd vanaf 1990 een veteranenbeleid opgetuigd met een Veteraneninstituut, een Veteranendag, een Veteranenombudsman, en een Veteranenwet. Niets van dat

alles bij de terugkeer van de soldaten uit Indië.

De dekolonisatieoorlog was in mondiaal perspectief een achterhoedegevecht. De oorlogsvrijwilligers die zich hadden aangemeld voor de oorlog tegen Hitler, werden ingezet tegen nationalisten die zich wilden bevrijden van een koloniale bezetter. De dienstplichtigen, in eerste instantie overzee gestuurd in strijd met de grondwet, zouden de orde en rust gaan herstellen die verstoord was door collaborateurs, bandieten en opstandelingen. De bevolking zou hen inhalen zoals Nederland de Canadezen had ontvangen. Dat klusje zou binnen de kortste keren geklaard zijn. Maar er was een guerrillaoorlog gaande, geen reguliere strijd met veldslagen en slagvelden. De oorlog werd uiteindelijk gestopt onder internationale politieke druk.

GEKWETST

Wat deden we hier? Voor wie deden we het? Langzaam, maar zeker kroop bij soldaten in Indië de gedachte naar binnen, dat zij door de autoriteiten verkeerd waren voorgelicht, op het verkeerde been waren gezet, kortom dat ze bedonderd en belazerd waren. Die frustratie werd de basis voor de houding van veel veteranen. Er was een generatie thuisgekomen die met zeer gemengde gevoelens terugkeek op haar Indië-tijd, zo constateert militair historicus Jan Hoffenaar. Enerzijds was deze groep jongeren ontevreden en gefrustreerd, klagend over het gebrek aan erkenning voor hun optreden in Indië. Anderzijds dacht zij met warme gevoelens terug aan de kameraadschap die zij daar had leren kennen. Het waren dié elementen: miskenning en kameraadschap, die de aanzet vormden voor de oprichting van diverse veteranenorganisaties. Als verguisde groep waren de Indiëveteranen een gemakkelijke prooi voor conservatieve krachten. Toen in jaren zestig en zeventig de vermaatschappelijking in het leger om zich heen greep (met als symbolen de lange-haardacht en het afschaffen van de groetplicht) kwam juist een fors tegengeluid uit de vergeten en verguisde reactionair geworden veteranenkringen.

In de jaren vijftig lukte het de meeste Indiëveteranen de draad weer op te pakken. Er was een zekere hulp bij het vinden van een baan en daarmee het verdienen van het eigen brood. Huisvesting was moeilijk, want de woningnood was gigantisch. Maar dat was het dan. Wie in Indië gevochten had kon er op het werk beter maar niet over praten. De militaire psychologie kende wel het verschijnsel van combat stress reactions (CSR): soldaten die tijdens gevechten de kluts kwijtraakten. Enige rust en wat medicatie pepten hen dan in de meeste gevallen wel weer op. Maar pas sinds de Vietnamoorlog is duidelijk dat oorlogservaringen veel dieper kunnen gaan en kunnen leiden tot een post-traumatic stress disorder (PTSD), nu algemeen bekend. 'Vietnam' leerde ook hoe essentieel rest and recreation (R&R) zijn voor soldaten aan het front.

Niets van dit alles voor jongens die in Indië gevochten hadden. Bij gebrek aan landelijk beleid ontstonden groepjes van militairen die elkaar uit Indië kenden en die onderling herinneringen ophaalden, de wandaden van de Indonesiërs uitmaten en op de generaals en de ministers mopperden. Al snel werd Prins Bernhard als inspecteur van de krijgsmacht een soort ombudsman voor militairen die zich te kort gedaan voelden. En niet zonder resultaat. Hij leek lange tijd de enige was die zich het lot van veteranen aantrok. Niet voor niets vindt de landelijke Veteranendag plaats op Bernhard's verjaardag. Er is heel veel af te dwingen op het doen en laten van Bernhard, maar hij heeft tot in september 1974, toen hij uit zijn functie werd gezet wegens het Lockheed-omkoopschandaal, een hoofdrol gespeeld in de zorg voor veteranen.

BEWIJS

De onthullingen van Joop Hueting op de televisie in januari 1969 zorgden voor een schok in veteranenkringen, Hueting had de omerta doorbroken. Er werd tot die tijd gezwegen over wat er in Indië was gebeurd, zeker tegenover buitenstaanders. En nu lag het op straat. En de boodschapper had het gedaan. De veteranen verzetten zich tegen het beeld van Hueting en waren aanvankelijk opgelucht dat het archiefonderzoek naar de gang van zaken de naam 'excessennota' kreeg: hier en daar was het uit de hand gelopen. Toenmalig premier (en oud-duikbootcommandant) Piet de Jong sprak over 'een paar rotte appelen.' Dr. Lou de Jong vermeed in 1988– al dan niet onder druk – de term 'oorlogsmisdaden' in zijn magnum opus. En tot 1994 lukte het de veteranen te verhinderen dat aan deserteur-overloper Poncke Princen een inreisvisum werd verstrekt. Princen had als soldaat de kant van de Indonesische Revolutie gekozen en was als mensenrechtenactivist in Indonesië blijven wonen. Op voorwaarde dat hij zich onopvallend zou gedragen liet minister Hans van Mierlo van Buitenlandse Zaken hem toe in Nederland.

OORLOGSMISDADEN

Maar langzaamaan kantelde het beeld: Rémy Limpach sprak in zijn proefschrift "De brandende kampongs van generaal Spoor" van 2016 over massa-geweld wanneer het ging over de door Nederlandse militairen in Indië gepleegde oorlogsmisdaden. En in het eindrapport "Over de grens" van drie onderzoeksinstituten van 2022 wordt de term "extreem geweld" gebruikt. Het ene is een kwantitatief begrip, het ander een kwalitatief begrip. Het een sluit het ander niet uit: extreem geweld kan massaal zijn en massaal geweld kan extreem zijn. In beide onderzoeken, die in elkaars verlengde liggen, worden geen cijfers van de oorlogsmisdaden genoemd, maar het gaat niet langer slechts om 'excessen' of 'incidenten', ook niet om een paar 'rotte appelen.' Maar is daarmee iedere Indiëveteraan een oorlogsmisdadiger? Nee, dat natuurlijk niet, maar de vraag hoeveel veteranen daarbij direct of indirect betrokken waren blijft open.

Rutte bood in een brief aan het parlement van 17 februari 2022 excuses aan de "veteranen die zich destijds als goed militair hebben gedragen" – dus, zo zeg ik, zich aan het oorlogsrecht hebben gehouden. Iedere Indiëveteraan die nog in leven is moet maar voor zichzelf uitmaken of de excuses ook voor hem gelden. Daarmee laat de overheid ze opnieuw in verwarring achter. ■

Tijdens de jaarlijkse dodenherdenking op 4 mei worden sinds 1961 – op verzoek van de veteranen – ook de naar schatting 6.000 militairen herdacht die tijdens de koloniale oorlog om het leven kwamen. Critici noemden dat in Trouw onlangs 'schaamteloos', 'arrogant' en 'krom'. Anderen zeggen: Het waren jonge jongens die weinig wisten. De omgekomen militairen in Indië vochten niet voor onze vrijheid, naar tegen de vrijheid van het Indonesische volk, zij vielen voor onze geldzucht en onze machtswellust. Het is een geschiedenis die nog lang niet verwerkt is.

KORTE BERICHTEN

Maandelijks protest Oekraïne oorlog

Op de 24e van elke maand protesteert 'Stop de oorlog Amsterdam' van 18-19 uur bij het Lieverdje in Amsterdam aan het Spui. Met muziek en sprekers. De maandelijkse demonstraties zijn er al sinds het begin van de oorlog in februari 2022. De organisatoren willen de-escalatie door het stoppen van de Westerse wapenleveranties en het starten van onderhandelingen. Meer informatie: stopdeoorlogamsterdam.nl

Kritiek op GroenLinks/PvdA

Het is "niet te geloven" hoe gemakkelijk GroenLinks-PvdA in de val getrapt is van het militarisme. Dat schrijft Joost Smiers, emeritus-hoogleraar politicologie en lid van GroenLinks in Trouw van 16 april. Hij verwijt de partij geen seconde na te denken over hoe vrede en wederzijdse veiligheid in Europa gerealiseerd kunnen worden. Ook stelt Smiers dat er binnen GroenLinks-PvdA geen openlijke serieuze discussie is over de oorzaken van deze oorlog. Laat staan een debat hoe de wapens tot zwijgen gebracht kunnen worden.

Zie: tinyurl.com/DiploVM

Gevangenisstraf vredesactivisten

Boven de hoofden van Catholic Workers Susan van der Hijden (1969) en Susan Crane (1943) uit de VS hangen gevangenisstraffen van respectievelijk 115 en 229 dagen voor het herhaaldelijk betreden van vliegbasis Büchel in Duitsland om niet weg te kijken en te pleiten voor een kernwapenvrije wereld. Susan Crane zat tot nu toe zo'n zeven gevangenisstraffen uit voor vredesacties in de VS. Susan van der Hijden bracht ruim een half jaar door in Engelse gevangenissen voor het onklaar maken van een speciale vrachtwagen voor het transport van kernkoppen. Beide Susannen delen in hun dagelijks leven hun dak met geïlliseerde & dakloos gemaakte mensen in hun leefgemeenschappen in Amsterdam en Redwood City in Californië.

Kijk op de website-in-aanbouw tinyurl.com/VMnoel voor hun pleitredes, andere informatie en hun gevangenisadres en stuur ze een kaartje!

Posteractie Peace Now

De posteractie Peace Now is een groot succes! Utrecht, de stad waar de actie ontstond, hangt er vol mee. Nu is de actie uitgebreid met, ook gratis, wensbriefkaarten met dezelfde afbeelding van een vredesduif en de tekst Peace Now. Zowel de poster als de kaart zijn verkrijgbaar bij de webwinkel van het Museum voor Vrede en Geweldloosheid. U kunt de poster en kaart hier bestellen: tinyurl.com/VMposter

Motie GroenLinks-congres

Op 20 april nam het congres van GroenLinks een motie aan waarin het partijbestuur werd opgeroepen een ledendebat te organiseren "over internationale solidariteit, defensie en rechtvaardige vrede." In de motie werd gesteld dat "pacifistische en antimilitaristische idealen onderdeel uitmaken van het DNA van GroenLinks." Het partijbestuur zegde toe een ledenbijeenkomst te organiseren. Maar het bestuur stelt ook: "We staan voor militaire steun aan Oekraïne en willen dat Nederland zich houdt aan de 2%-norm van de NAVO."

Zie: tinyurl.com/DagkrantGL

Oproep defensiebrief

De redactie van VredesMagazine is op zoek naar jongeren, ouders of grootouders die verontrust zijn over de brief van het ministerie van Defensie dat de betrokken jongere is ingeschreven in het dienstplichtregister. Iedereen die 18 jaar wordt krijgt sinds de opschorting van de opkomstplicht voor de dienstplicht in 1997 zo'n brief van het Ministerie. Het is een aankondiging dat je alvast geregistreerd bent, mocht de dienstplicht worden gereactiveerd. Sluipenderwijs lijkt de reactivering van de dienstplicht dichterbij te komen.

De redactie van VM krijgt graag reacties van betrokkenen die hun verontrusting over de dienstplichtbrief willen delen voor publicatie in het komende nummer. Reacties naar: dienstplicht@vredesmagazine.nl

Bezwaar tegen dienstplichtbrief

Het Vredesbureau Eindhoven heeft een folder over de dienstplichtbrief gemaakt onder de titel: "Denk na als je wordt ingeschreven in het dienstplichtregister." In de folder staat ook een voorbeeldbrief hoe je daartegen bezwaar kan maken. De bedoeling is de folder in eerste instantie te verspreiden via middelbare scholen in Eindhoven. Inlichtingen: info@vredesburo.nl

Zie: tinyurl.com/Vmdienstplicht

Bloemen tegen de oorlog

Uit onvrede met de oorlog legde een vredesactivist uit Vlissingen samen met zijn dochtertje een bloemetje op een militair bureau van de kazerne aan de Zandweg. Dat gebeurde tijdens een open dag medio april. Toen de man rond 10.00 uur met zijn dochtertje aankwam op het terrein, zag hij niemand. "De deuren van het kantoor stonden open. We zijn naar binnen gegaan om te kijken of er iemand was. Ik riep: 'Hallo, goedemorgen' en ben daarna naar boven gegaan. Daar zagen we een kantoor met allerlei computers en spullen, maar er was helemaal niemand.

We hebben bloemetjes op het bureau gelegd en zijn weer weggegaan." Een woordvoerder van de Marechaussee noemde het in de Provinciale Zeeuwse Courant "zeer onwenselijk dat vredesactivisten ongemerkt toegang tot het terrein hebben verkregen." Defensie neemt maatregelen naar aanleiding van het in-

cident. ”In het vervolg zullen organiserende eenheden alerter zijn om te voorkomen dat activisten mee kunnen liften met reguliere bezoekers.”

Zie: archive.ph/c2Mpd

Oorlogswinsten

De Amerikaanse RTX Corporation, voorheen Raytheon, heeft de prijzen voor zijn Stinger-raketten sinds 1991 verzevenvoudigd. Tegenwoordig kost het de VS 400.000 dollar om elke Stinger die naar Oekraïne wordt gestuurd te vervangen – een enorme prijsstijging die zelfs maar in de verste verte niet kan worden verklaard door inflatie, hogere kosten of kwaliteitsverbetering.

Dat schrijft de Amerikaanse politicus Bernie Sanders in het blad Foreign Affairs van 18 maart. “Dergelijke hebzucht kost niet alleen de Amerikaanse belastingbetalers veel geld, het kost ook Oekraïense levens. Wanneer bedrijven hun winsten vergroten, bereiken minder wapens de Oekraïners aan de frontlinie. Het Congres moet dit soort oorlogswinsten in bedwang houden door contracten nauwkeuriger te onderzoeken, betalingen terug te nemen die buitensporig blijken te zijn en een belasting op onverwachte winsten in te voeren.”

Genocide Rwanda

Dertig jaar geleden werden in Rwanda vele honderdduizenden, vooral leden van de Tutsi-minderheid, vermoord. Aanleiding tot de genocide was de moord op Juvénal Habyarimana, de president die op 6 april 1994 met zijn vliegtuig werd neergeschoten. De schuld wordt door genocideplegers en haar verdedigers veelal gelegd bij de Tutsi-rebellen. Een artikel van onderzoeker Jos van Oijen gepubliceerd op Kloptdatwel.nl weerspreekt deze theorie.

Zie: tinyurl.com/RwandaVM

Oekraïense dienstweigeraars

Volgens schattingen van de Duitse vredesbeweging Connection e.V. zijn er meer dan 325.000 Oekraïners in landen van de Europese Unie die zijn gevlucht voor de militaire dienst. Daarvan zijn er zo’n 100.000 in Duitsland. Kiev wil dat EU-landen deze Oekraïners terugstuurt. Vijf Duitse vredesbewegingen roepen Duitsland op om bescherming te bieden aan al diegenen die de oorlog weigeren – zowel uit Oekraïne als uit Rusland en Wit-Rusland: “Duitsland mag geen vluchtelingen deporteren die worden bedreigd met gedwongen rekrutering.” In Oekraïne zelf zitten tenminste vijf mannen gevangenisstraffen uit omdat zij dienst hebben geweigerd. Daaronder de 45-jarige Dmytro Zelinsky die tot drie jaar is veroordeeld.

Zie: tinyurl.com/OekrVM

Nord Stream weer in het nieuws

Het Westerse verhaal is dat Nord Stream is opgeblazen door hobbyduikers uit Oekraïne. China vraagt de VN-Veiligheidsraad om een onafhankelijk onderzoek, maar Westerse landen blokkeren dat.

Een nieuwe twist in dit verhaal is dat Britse verzekeraars denken dat een overheid betrokken bij de Oekraïne-oorlog Nord Stream heeft opgeblazen. En daarom betalen ze niet.

Zie: tinyurl.com/nachdenkVM

Nieuw vredesplatform

Een aantal vredesgroepen waaronder Kerk&Vrede, Stop Wapenhandel, VD-AMOK, Pais en The Hague Peace platform werken sinds enige tijd aan de oprichting van een nieuw vredesplatform waarin de krachten gebundeld worden. Daarmee hopen zij dat het vredesgeluid beter hoorbaar en zichtbaar wordt.

Wendela de Vries en Willem de Haan

In de media klinkt het vredesgeluid tot nu toe slechts sporadisch door, in opiniestukken of interviews. We hebben het tij ook niet mee: Net als in de Koude Oorlog worden mensen bang gemaakt voor een Russische aanval op Europa. En bange mensen geloven graag stoere mannen in uniform.

Het grote Pax, voorheen IKV/Pax Christi, is een gesubsidieerde projectorganisatie en weinig kritisch op Nederlands militair beleid. Inmiddels dreigt in Oekraïne een oorlog zonder einde, en is er naast gebrek aan wapens ook gebrek aan mannen die willen sterven voor het vaderland.

Nederland is een grote wapenleverancier voor twee vreselijke oorlogen: in Oekraïne en in Gaza. Rond beide oorlogen lopen de emoties hoog op. Voor een vredesgeluid is maar een klein beetje maatschappelijke en politieke ruimte in het steeds rechtser wordende Nederland. Kritiek op westers Oekraïne-beleid wordt gecompliceerd doordat extreemrechts ook ‘voor vrede’ demonstreert, niet uit humaniteit maar uit enthousiasme voor Grote Leider Poetin. Als vredesbeweging nemen wij stelling tegen de Russische militaire interventie. Zoals vredesgroepen altijd stelling nemen tegen militaire interventie: in Irak, Afghanistan, Libië, Syrië en Palestina. De grote wereldwijde protestbeweging rond de oorlog in Gaza is een hoopvol teken. Het studentenprotest heeft resultaat: universiteiten nemen eindelijk hun samenwerking met Israël kritisch onder de loep.

We werken aan een analyse van oorzaken van oorlog en de rol van macht en geld. Oorlogen zijn niet simpelweg ruzies tussen en binnen staten. Wapenindustrie, militarisme, racisme en economische belangen zijn een structureel ondermijnende factor. We zijn voor diplomatie en de-escalatie, voor andere dan militaire antwoorden op georganiseerd geweld.

De afgelopen maanden was er in onder andere Trouw, Telegraaf en NRC aandacht voor dit geluid. In meerdere steden waren en zijn initiatieven voor gespreksavonden en bijeenkomsten. De uitdaging is om de krachten die voor vrede willen werken met elkaar te verbinden en elkaar te versterken.

De initiatiefnemers voor een nieuw vredesplatform hopen in september naar buiten te treden met een zo breed mogelijk gedragen manifest. ■

Wendela de Vries (Stop Wapenhandel) en Willem de Haan (Pais, redactie VM) zijn betrokken bij het initiatief Vredesplatform.

SIGNALERINGEN

De andere kant van het front

Tijdens de Paasmars 2024 in Münster sprak de in Duitsland studerende Oekraïense dienstweigeraar Andrii Konovalov over de beeldvorming waarin Oekraïense militairen voluit als mens zichtbaar waren en Russische soldaten als gedehumaniseerde orks uit de boeken van Tolkien.

In het najaar van 2022 en het voorjaar van 2023 bezocht de Britse oorlogsjournalist Sean Langan de Russische kant van het front in Oekraïne. De filmmaker loopt door de Russische loopgraven en spreekt met Russische frontsoldaten. Voor de kijker zijn eigenlijk alleen de emblemen op de uniformen anders; voor de rest zijn het dezelfde beelden en verhalen als van de Oekraïense kant. Wel blijkt er meer ruimte voor de geleden verliezen. Een zes maanden lange strijd om een stuk bos (Sherwood Forest genoemd) heeft volgens de geïnterviewden het leven van 2.000 soldaten gekost. “Alleen al aan onze kant.” Een soldaat vertelt in een drassige loopgraaf hoe zijn eenheid elke dag twee of drie doden te betreuren heeft en mompelt vervolgens iets als “die rotoorlog”. Op de vraag of zij die oorlog niet moe zijn wordt gesteld dat hij wat hen betreft morgen afgelopen mag zijn. Maar dan natuurlijk wel met de overwinning. “We wachten op de overwinning,” zegt één van hen, om dit snel te corrigeren met “we vechten voor de overwinning.” Maar waarschijnlijk ligt de oorspronkelijke uitspraak dichter bij het gemoed.

Er zijn ook wel dissonante geluiden onder de soldaten. Eén van de geïnterviewden weet dat slechts één op de drie burgers in de Donbasregio blij is met het Russische leger dat hen tegen Oekraïne verdedigt. Hij gaat zelfs zo ver om het Oekraïense optreden te rechtvaardigen: “Als een Russische regio zich onafhankelijk zou verklaren, zouden we ook ingrijpen.” Hij wordt door zijn commandant gecorrigeerd: “Het niet gaat om onafhankelijkheid maar om de verdediging van de Russische bevolking in Oekraïne.”

Van die bevolking komen slechts vijf burgers aan het woord. Drie oude vrouwtjes die precies konden horen of het voortdurend klinkende raketvuur inkomend of uitgaand was en niet konden slapen als het een hele nacht stil was. Een oude man die op de vraag of hij zich nu – na de Russische annexatie – Oekraïens of Rus voelde “Sovjetburger” antwoordde en een jonge studente journalistiek die zich op en top Oekraïens voelde.

Meer in de diepte ging het ook nu weer met de uit Donbas afkomstige militairen. Eén van hen liet weten dat Oekraïne één land was waarvan het westen bij Europa, het oosten bij Rusland wilde horen. “En kennelijk konden we geen compromis vinden.” Op één van de grote propagandaborden in Donetsk stond: “Beleefdheid is het begin van vrede”. In elk stuk propaganda schuilt toch iets van waarheid.

Jan Schaake

Ukraine’s War: The Other Side. Uitgezonden 13 mei VPRO. Voorlopig te zien via npostart.nl.

Demonstratierecht aangetast

XR was van plan te gaan flyeren in Hengelo en had dat aangemeld. Ze kreeg door de gemeente de voorwaarde opgelegd dat er “op geen enkele manier gerefereerd mag worden naar de gebeurtenissen die momenteel spelen zoals in het Midden Oosten”. Kortom: een flyerverbod mbt Gaza.
Wordt vervolgd.

Foto: Doorbraak.eu

Herdenking

Hoe menig maal toen ik een jongen was
Zag ik de statie gaan over de dijk
Van wie, schuw en arm of drijvend en rijk,
Thans gelijk vergaan onder 't wilde gras.

Ver van de steden bloeit de stille plek,
Laag aan het water tussen riet en griend.
Waar niemand vreemd ligt en zo menig vriend
Moge ik rusten van rusteloze trek.

Hoe lange tijd? Deze of een andre dag
Zal een jongen, dromend als ik eens was,
Mijn statie zien trekken over de dijk.

Hij denkt aan geen dood, die genieten mag
Zomer en zon, geur bevangt hem van 't gras,
Dat zoetbloeiend dichtgroeit over mijn lijk.

Jacob Israël de Haan

JACOB ISRAËL DE HAAN, schrijver, Jood, socialist, homo, activist... leidde vele levens, vond één abrupt eind. Op 30 juni 1924 werd Jacob Israël de Haan in Jeruzalem op straat neergeschoten door de Haganah, een gewapende zionistische eenheid, die in hem een landverrader zag. Het De Haan Genootschap herdenkt hem deze maand: *www.jacobisraeldehaan.nl*